קול יוצאי קרמניץ

בישראל ובתפוצות

ה ת ו כ ן :

עמוד מס'

אל בני עירנו - ועד הארגון	1
אנדרטה לקדושי קרמניץ - י. רוכל	2
תמונה	4
נטע שטרן ז"ל - מנוס גולדנברג	5
אלכסנדרה טרסובה, מחסידי אומות העולם - י. רוכל	8
לילדי בני עירנו - המערכת	10
To the children of the Kremenetzer	11
סיור על פני קרמניץ, קיץ 1966 - רבקה פסיס	12
קשרים עם בני עירנו שבחו"ל - מנוס גולדנברג	14
פסיפס - צרור ידיעות - מנוס גולדנברג	15
ספר הזכרון לקדושי קרמניץ - שמואל טיטלמן	16

תרגום מפולנית וכן מעברית על ידי - מנוס וסייטלמן

א י נ ה א ל ט :

צו אונזערע לאנדסלייט – ועד הארגון 17

א מצבה די קרעמעניצער קדושים – י. רוכל 18

נטע שטערן ז"ל – מאנוס גאלדענבערג 19

אלעקסאנדרא פאראסאווא – פון די חסידי אומות העולם –
י. רוכל 22

א באזוך אין קרעמעניץ, זומער 1966 – רבקה פעסים 25

פארבינדונג מיט אונזערע לאנדסלייט אין אויסלאנד –
מאנוס גאלדענבערג 29

פארשידענעס – מאנוס גאלדענבערג 30

דער ספר זכרון פון קרעמעניצער קדושים –
שמואל טייטעלמאן 32

איבערזעצונג פון פויליש, ווי אויך פון עברית אויף יידיש –

מאנוס און טייטעלמאן

ארגון יוצאי קרמניץ
ב י ש ר א ל

תל אביב, אפריל 1967

בן עירנו היקר

לפניך חוברת המביאה לביתך הד מעולם רחוק מעיניך אבל קרוב מאוד ללבך. היא תעורר בך סערת רגשות וזכרונות, חשמע בה על הנעשה בעירנו כעת.

לא קלים היו חבלי הלידה של החוברת על אף היותה צנועה בתוכנה ובצורתה ונדרשו מאמצים רבים כדי להוציאה לאור בזמן שנקבע, ערב פסח תשכ"ז.

רצינו שבני עירנו בחוץ-לארץ וכן העולים החדשים שבארץ יוכלו אף הם לעיין בחוברת, לכן הבאנו את כל החומר גם באידיש, וזה, כמובן, הכפיל את ממדיה ואת הטיפול בה.

אולם אם נצליח על ידי כל מה שסופר בה לערער את שאננותנו ואת נטייתנו לשכוח, נמצא בכך ספוק מלא ונהיה נשכרים.

* * *

הדפסת החוברת וכן המשלוח קשורים היו בהוצאות ניכרות, ובאין לנו מקורות אחרים לכסותן נאלצים אנו לבקש תמורתה שתי לירות.

בטוחים אנו שכל אחד מאתנו יעריך את המפעל הצנוע הזה ויקבל עליו ברצון "היטל" זה.

את הסך הנ"ל אפשר לשלם בכל סניפי בנק הפועלים בארץ לזכות "ארגון יוצאי קרמניץ",חשבון 110806 בבנק הפועלים, תל אביב, הסניף המרכזי. כמו כן אפשר להעביר את הסכום על ידי כל בנק אחר לזכות החשבון הנ"ל.

בברכת חג שמח

ועד הארגון

בעריכת החוברת לקחו חלק הח"ח: אברהם ארגמן-בוק, מנוס גולדנברג,
שמואל טיסלמן, יצחק רוכל.
בצד הגרפי טיפל הח' ארגמן.

אנדרטה לקדושי קרמניץ

לפני חדשים אחדים הוקמה אנדרטה לקדושי העיר קרמניץ על קבר האחים שליד מכרות הפחס, בו קבורים ארבעה עשר אלף יהודים שנרצחו ע"י הנאצים. היתה זו יזמתו של איש אחד, והוא גם שביצע את הדבר. שם האיש – ישראל מאנדל, בן 70, בנו של שמחה שהיה מכונה בזמנו "שמחה בערשטלמאכער" . כיצד הגיע הדבר לידיעתנו ?

החברה רחל סנדרוביץ, בתו של "הרב מפיטריקוב", הגרה בתל אביב זה עשרות שנים, ערכה בקיץ 1966 סיור על פני רוסיה , ובעיר לבוב נפגשה עם אחיה מענדל, הגר עד היום בקרמניץ,ויצא במיוחד ללבוב כדי להיפגש עם אחותו. יחד אתו בא ללבוב גם ישראל מאנדל.

ישראל מאנדל, אחד הבודדים שנשארו בחיים מבין יהודי קרמניץ, הציב לעצמו מטרה קדושה לשמור על זכרם ועל כבודם של קדושי קרמניץ שלא יחולל. קבר האחים, שאיננו מגודר, שימש מקום מרעה לעדרים. על פני השטח התגוללו גלגלות של הנרצחים ו"שקצים" מהסביבה שיחקו בהן "כדור רגל". מאנדל, בעזרת כמה מתושבי קרמניץ היהודים ובעזרת השלטונות, ואף בהקצבה כספית מצדם, כיסו את השטח בעפר למען לא יתגוללו עצמות הנרצחים. לאחר זמן הוקמה שם אנדרטה אשר התצלום שלה ושל הכתובת שעל גבה ניתן בחוברת זו. כעת מתאזר ישראל מאנדל לגדור את השטח והוא מחפש אמצעים לכך. מאנדל שלח גם מכתב אל החתום מטה, יצחק רוכל, בן גילו וחברו ל"חדר" של שמעון מלמד, ואלה דבריו (נמסור אותם כלשונם, ללא תרגום וללא עריכה, יש דברים שאינם ניתנים לתרגום ולעריכה):

"די מצבה וואס איך בין געווען דער אנפירער איז נישט געווען אזוי גרינג. צוויי מאל האב איך אנגעגעבן איין רייז–פאלקאם, און כ׳האב ארויסגעטרעטן מ׳דארף מאכן ארדנונג אין דעם קבר. בשעת די באנדיטן היטלעראווצעס האבן געהארגעט די יידישע קרבנות און מ׳האט זיי פארשיט, איז געווארן א בארג. דער קבר האט 120 מעטר די לייגג און 15 מעטר די ברייט. דאמאלס איז געווען א מענטש – א מענטש, דערנאך איז געווארן פון א מאנטשן צוויי קילאגראם ביינער. האט זיך דער בארג געזעצט און ס׳איז געווארן א טאל. האט זיך געייאוועט באנדיטן און מ׳האט געמאכט גריבער און מ׳האט געזוכט גאלדענע ציינער און די ביינער. האט דער רייז–פאלקאם געשיקט אהין מאשינען (משאיות – י.ר.) מיט גרוז און מ׳האט פארשיט.דאס איז געווען די גאנצע ארבייט. האב איך דערנאך גענומען און ארויסגעפירט שטיינער מיט צעמענט און געמאכט די מצבה, איך האב אויף דעם גענומען איין ארלויבניש. יעצט דארף מען מאכן דארטן אספאלט און ארום זעצען מיט ביימער, קאשטאנעס, כדי מ׳זאל דארטן נישט פאשען קיין בהמות. די צייט וועל איך ארויספירן שטיינער און זאמד און צוגרייטן אויפן זומער. איין ערלויבניש וועט מען מיר געבן. אז איך וועל לעבן און זיין געזונט, מיט גאטס הילף וועל איך עס מאכן. איך בייט די חברים זיי זאלן מיר ארויסשרייבן די נעמען וועל איך אויף דעם ארט בעטן גאט אז גאט זאל זיי העלפן זיי זאלן זיין געזונט מיט זייערע קינדער און קינדס קינדער. פערבלייבט געזונט און בליקלאך מיט אייער משפחה און גאט זאל העלפן ס׳זאל זיין שלום אויף דער גאנצער וועלט. א גרוס פון אלע קרעמניצער יידן... איך בין שמחה בערשטעל–מאכערס זון און חיים זיבעלבוימס א פלימעניק".

ובמכתב יותר מאוחר, ברוסית, כותב מאנדל כך:

"אתמול קבלתי את המתנה שלך. קניתי שש משאיות אבנים, ברצוני להקיף את השטח ביסוד של מלט ועליו להעלות גדר. זה צריך לעלות הרבה כסף. התחלה כבר עשינו ולעבודה עצמה ניגש בהתחלת חודש מרס, כשיעברו ימי הכפור והשלג".

עד כאן דברי ישראל מאנדל במכתביו אלינו. כפי שהבינונו מהמכתב השני של מאנדל, העברנו אליו חבילות בגדים ופנינו בענין זה גם לבני עירנו שבארצות אחרות. העברנו אליהם תצלום מהמכתב הראשון ומהאנדרטה, וכפי שכותב לנו חברנו ווקמן, שלחו גם הם חבילה במתנה.

* * *

בקרמניץ היהודית נמצאים כיום ארבעה עשר אלף שנרצחו ועוד חמשה שנשארו בחיים. והנה בין חמשה אלה נמצא אחד, איש העם, שראה מחובתו הקדושה לנצור את זכרם של הנרצחים ולשמור על כבודם. לא נח ולא שקט. הטריד ללא הרף וללא חת עד אשר עלה בידו לכסות את השטח של קבר האחים הגדול, להקים שם אנדרטה וכעת הוא ניגש לגדור את המקום. נעמוד לימינו. אנו שולחים לו ברכת עידוד ואומרים לו: יישר כוחך ישראל מאנדל, בנו של שמחה בערשטעלמאכער, חזק ואמץ!

בינתיים הוקם קשר מכתבים קבוע בינינו, שלחנו לו את הבולטין שלנו באידיש מיום 23 באוגוסט 1966. וכן את רשימת יוצאי קרמניץ שבארץ. חמש המשפחות היהודיות שבקרמניץ הם:

1) ישראל מאנדל. 2) מענדל סגדרוביץ. 3) גב' ד"ר לדר. 4) כץ - קצב. 5) כץ - קצב, שניהם בני נח קצב.

י. רובל

האנדרטה לקדושי קרמניץ - בגיא ההריגה

די מצבה פון די קרעמעניצער קדושים - אויפ׳ן מאסן קבר

הכתבת על גבי האנדרטה

דער אופשריפט אויף דער מצבה

נטע שטרן ז"ל

דברי הספד שנאמרו ע"י מ. גולדנברג בערב האזכרה לזכרו של חברנו נתן (נטע) שטרן במלאת שלושים יום לפטירתו.

התכנסנו כאן להתייחס עם זכרו של חברנו נטע.באנו להספיד אותו כבעל, כאב, כאח, כקרוב, כחבר וכאדם יקר.

אולם מה לעשות ואין זה מתקבל על דעתנו ? אין המושגים הספד ונהי הולמים את נטע. הנה הוא עומד לעיני רוחנו כעת. על פניו נסוכה בת-הצחוק המאירה, המלבבת אשר מעולם לא משה מהן. ונבע זה מטוב לבו, ממזגו השקט, מעממיותו השורשית, מתום נעורים שלוו עד הרגע האחרון.

בחברתנו המתרגזת, אכולת הציניות, הנתונה בחיי שעה, אדם כמו נטע, מתהלך כשכור בין פכחים, כרומנטיקן תמים בין ריאליסטים יבשים ומפוכחים. אבל הרומנאטיקאים האלה - הם שמפיגים את השעמום והקדרות אשר קנו להם שבת אצלנו. במחיצתו של נטע הרגשת תמיד אוירה של שבת, של נשמה יתרה. צל החולין היה בורח ממנו והלאה.

לכן אי אפשר לכרוך ביחד את שני המושגים נטע שטרן ומוות דומם. לכן גדולה מאוד היתה התדהמה בה הוכינו כולנו, בהגיע אלינו הידיעה המעציבה . ובה פתאומי היה הדבר, כה בלתי צפוי, שבשום אופן לא נתקבל על דעתנו.

אולם המציאות האכזרית טופחת על ראשנו ואומרת: בכל זאת נטע איננו. רגבי העפר כסוהו לעולמים.

הלך מאתנו ללא שוב אחד המוהיקנים האחרונים מבין יוצאי קרמניץ, מאלה אשר נושאים בלבם את דמותה של עירנו והמהווים בעצם קיומם כעין מצבה חיה לקהילהו הקדושה, שבהביטך בהם אתה רואה כבאספקלריה את העיר כולה על יהודיה, אנשיה, נשיה וטפה. ונעלמה פתאום התהום שבלעה אותם, המפרידה בינינו החיים לבין המתים.

מעורה מאוד בין הבריות היה נטע. אנשי "עמך" בקרמניץ חפשו את קרבתו והוא דאג להם, כאב את כאבם. עמדו לו בסגולתו זו הזכות של תפקידו בקופת גמילות-חסדים, הזכויות של אביו וחותנו לייבקה רוזנטל ז"ל.

אביו של נטע, מענדל שטרן, יהודי מטופל במשפחה גדולה, נתון היה כולו בעול פרנסה ובמאבק למען הקיום. בכל זאת היה מוצא לו גם זמן לצרכי ציבור, ולא בחברת צדקה אחת היה מקומו.

זוכר אני אותו, כאילו היה זה רק עתה, לבוש במעיל הצבא הצארי האפור, שעדיין נשא עליו את הסימן של החפירות. רק שבועות מספר הבדילו בינו ובין הקרבות בחזית הגרמנית.כשובו הביתה לקח עמו את רובהו. וכשהוקמה בעירנו בחורף 1918 בעצומה של סופת המהפכה, ההגנה היהודית, התנדב מנדל בין הראשונים. ראיתיו לא פעם צועד על משמרתו ברחוב כשעל חזהו הרחב מצטלבות בשתי וערב חגורות כדורים, בידו הרובה המכודן והוא כולו עושה רצינות, זקוף ונאה, כמו כל בני המשפחה הזאת. מראהו זה נסך בטחון בלב העוברים ושבים מבין היהודים. כאילו אמר להם: הקיץ הקץ להפקרות!

נטע הלך בדרכי אביו וביתר שאת. הוא התמסר לענייני הציבור בדביקות חסידית.

עבודתו בקופת גמילות חסדים לא היתה רק קרדום להפור בו. הוא יכול היה, ללא ספק, להשיג עבודה קלה ושקטה יותר. אבל פה מצא נטע את מקומו כיוצר. הוא עצב את אופיה של הקופה ועשה אותה למקום אליו נמשך כל נזקק, כל יהודי שבשארית כוחותיו נאבק למען פרנסת ביתו. הם היו באים אליו כאל ביתם הם. והוא פגשם תמיד בחמימות, בסבר פנים יפות.

כאן בא נטע במגע קרוב עם פשוטי העם, ישרי לב ומקוריים במחשבתם והבעתם. מהם, ממכמני לבם,שאב אוצרות של פולקלור. ולזה לא כל אדם זכה.

נטע היה בין מיסדיו ועורכיו של "קרעמעניצער שטימע", השבועון, שהפך במהרה לחלק אורגני בנופו החברתי של עירנו. עבודתו בו, כשל כל המשתתפים, היתה בהתנדבות. ופה, בעתון, היתה לו ההזדמנות הנאותה להשתמש באוצרות העשירים, שצבר במקום שבתו, בקופת גמילות-חסדים.

היתה לי ולישראל אוסיקר הזכות להיות שותפים לו בעריכה. ו"כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו" כך היה מעביר אתנו מדי שבוע בשבוע, את עסקני העיר , את נגידיה ואביוניה, סוחריה ועמלי כפיה תחת שבט בקורתנו. ולא היה אדם אחד בעיר, אפילו בסימטה הנדחת ביותר, שנטע לא הכיר אותו לפני ולפנים. בעיקר מהצד ההומוריסטי שבו. וכך בעזרתו ובהשראתו שאבנו את החומר לפליטונים ותאורי הווי בהם היה עשיר עתוננו.

כצעד חשוב להעמקת עממיותו ולהרחבתה, רואה אני את נשואיו של נטע עם איטקה, את קשריו עם בית אביה לייבקה רוזנטל, ממיסדי העתון ועורכו הראשון. ומי יותר מלייבקה זהה היה עם קרמניץ היהודית.הרי מעין דגם זעיר של כל הישוב שם היה, מכיל בנפשו את כל תכונותיו ומאוויו, חי את חייו בכל העתות הסוערות והשקטות. כמה רשימות יפות, ספוגות פולקלור וחיבה על קרמניץ מלפני דורות ומזמנו, פזורים על דפי "קרעמעניצער שטימע" ובעתונים שונים ברוסיה ובפולין!

עסקנותו נקית הכפיים של לייבקה היתה רבגונית, וביתו שמש בית ועד לעסקנים מכל המפלגות ומכל הגילים בעירנו. כאן בבית הזה נשתל נטע, מהקרקע העשירה הזאת הצמיח את פירותיו.

גם בהיות נטע רחוק מרחק גיאוגרפי מאתנו קרוב היה אלינו בנפשו. במכתביו מפולין הוא לא פסק לתבוע מאתנו עזרה לנצרכי עירנו שם.

וכאן, בהיותו נתון עדיין בתוך חבלי הקליטה של עצמו, השתדל מפעם לפעם להשיג מאתנו עזרה לבן עיר זה או אחר, שזקוק היה לסעד. והוא עשה זאת בצנעה האופייניה לו, בדאגה אבהית נוגעת ללב.

מעיין ההומור שלו לא הכזיב עד הזמן האחרון, אבל צער השואה קונן עמוק בלבו ושלט בו עד כדי כך שהיה מעיב לעתים קרובות על תכונתו היסודית, על ההומור.

וזאת נחמתנו: ירושתו העשירה המתבטאת בבניו, פרי חינוכם שלו ושל איטקה, באחיו ובבני משפחותיהם הקשורים זה לזה, קשר הדוק להפליא, שנטע היה נושא אהבתם העמוקה, באהבה ובהוקרה שרחשו לו בני עירנו באשר הם שם.

ועל המצבה לזכרו של נטע, שכל אחד מאתנו נושא בלבו, מן הראוי הוא שיחרטו כמה מהדברים החרוטים על מצבתו של שלום עליכם:

"דא ליגט א איד א פשוטער
געשריבן אידיש-טייטש פאר ווייבער .
און פארן פראסטן פאלק איז ער
געווען א הומאריסט א שרייבער.
דאס גאנצע לעבן אויסגעלאכט.
און רוקא דאמאלט ווען דער עולם האט
געלאכט, געקאטשעט און פלעגט זיך פרעהען,
האט ער געקרענקט – דאס ווייסט נאר גאט,
בסוד, אז קיינער זאל נישט זעהען."

תהיה נשמתו של נטע צרורה בלבבות כולנו.

מ. גולדנברג

אלכסנדרה טרסובה - מחסידי אומות העולם

אורות מאופל. בתוך ים השנאה והרצח בימי השואה נצנצו גם אורות בודדים. אצילי רוח יחידים - ודוקא פשוטי עם - סכנו את חייהם ועשו להצלת יהודים מכליון. שמונה ניצולים חבים את חייהם לאלכסנדרה טרסובה, אשר חרפה את נפשה והסתירה אותם בביתה שמונה עשר חדשים תמימים עד עבור הזעם. אחת הניצולות , טובה ספר, תיארה את פרשת ההצלה בפנקס קרמניץ (עמודים 253-263). רק בחדשים האחרונים הבענו לקשרי מכתבים עם טרסובה ע"י חברנו יהושע גולברג, שלמד אתה בכתה אחת. ראויה היא טרסובה שנחזור כאן שנית על ספור המעשה, וכן נביא לידיעת חברינו את מכתבה אל גולדברג, לאחר שהוקם קשר מכתבים אתה.

"<u>רשמי ניצולה</u> (מתוך פנקס קרמניץ). ארבעה עשר אלף נרצחו וארבעה עשר שרדו. אחד מאלף. אספר בקצרה את אשר עבר על השרידים הניצולים, כיצד הצילו נפשם, כיצד הסתתרו במערות ואיך ראו שוב את אור השמש. ואלה שמותיהם, לפי מקומות מחבואיהם: א) בבית אלכסנדרה טרסובה: 1) טובה ספר , 2) סופיה קגרליצקי, 3) פנחס צייטאג, 4) אברהם צאצקי, 5) ווה לנדסברג, 6) הנריק קוס , 7) יעקב קוס, 8) מיאסאק אלרהנס. שלשה מהם אנשי קרמניץ וחמשה - אנשים מהחוץ שבאו "להמלט" בקרמניץ. - - - בביתה של טרסובה התחבאתי 18 חודש, מהחלת אוקטובר 1942 עד סוף מארס 1944, ואתי עוד 7 יהודים, לאחר שהאוכלוסיה היהודית שבעיר הושמדה כבר כליל. ביתה של טרסובה היה בודד בתוך גן גדול, בריחוק מה מן העיר, כאילו נוצר בשביל מחבוא, וכך גם בעלת הבית , אלכסנדרה, אשה רוסיה טובת לב, בת מאומצת לפקיד רוסי חשוב. סיימה את הליציאום הפולני שבעיר, אשה משכילה ואמידה. לכתחילה קבלה אותנו טרסובה בביתה נגד תשלום, אולם כאשר אזל כספנו המשיכה להחזיקנו בלי תשלום, אף סיכנה את עצמה לא פעם כדי להסתיר אותנו ולהגן עלינו. ה"גויים" שבחצרות הסמוכות לא ידעו במשך כל 18 החדשים כי יהודים מסתתרים שם. כל שמונת המסתתרים גרו בחדר אחד. ימים אחדים לאחר בואנו נגשנו לחפור מתחת לחצר בונקר, כל עבודת החפירה נעשתה בלילות, וגם חשמל הוכנס לבונקר. ואיתות נקבע אל הבונקר, והיה אם באו גרמנים למכבסה למעלה מיד ניתן האות לדרי הבונקר, למען לא ישמיעו קולם. עם כל "הארגון" הטוב ואמצעי הזהירות לא אוכל להבין עתה כיצד לא נתפסנו במשך כל הזמן. אכן נס הוא... כך חיינו במשך 18 חודש, וכך הצלנו את נפשותינו. שרידים יחידים מאלפי יהודי קרמניץ. הצבא הרוסי כבש את העיר ביום 23 במארס 1944 , אך מתוך פחד ואי בטחון "בלינו" בבונקר עוד יומיים, ורק ב-25 במארס יצאנו מן המחבוא והלכנו לראות את הנעשה בעיר - - - - - - המשכנו לגור בבית טרסובה עד יוני, ואז יצאנו לעיר רובנה.... יעמדו על הברכה שלש הנשים הנדיבות: מרים דסט, בלינה סורוצ׳ינסקי ובעלה, ואחרון אחרון - אלכסנדרה טרסובה. בזכותן ניצלו כל השמונה ובכללם אף אני הכותבת. עמדו לה לטרסובה הסבלנות ואומץ הלב להחזיק את שמונת האנשים שנה וחצי. במשך הזמן נתרקמו קשרי אהבה בינה לבין אחד המסתתרים בביתה, פנחס צייטאג , איש ווארשה, ועם שחרור העיר מידי הנאצים היא נישאה לו, מכרה את נחלתה בטוניקים באפס כסף ועברו לגור בעיר רייכנבאך (דז׳ארז׳ונאב בפולנית) אשר בשלזיה. לאחר זמן הם נפרדו , צייטאג עלה לישראל ומכאן היגר לאיטליה, ואילו גברת טרסובה משמשת סגן לסטארוסטה בעיר מגוריה החדש".

* * *

והנה מכתבה של טרסובה אל חברנו יהושע גולברג, מיום 9.8.66.

"גלוייתך הפתיעה אותי מאד. אבקשך לכתוב לי מי מהקרמנצאים נשאר בחיים. סקרנית אני מאד לדעת מהו הספר "פנקס קרמניץ" ומי הם מחבריו. טוב מאד שאין בספר הזה עיטורים. אחרת הייתם רואים אותי בדמות הרחוקה מאד ממעשי גבורה. ואכן: איך היתה "הגיבורה" הזאת נראית לקורא כשהיא מקבלת ערב ערב לידיה "העדינות" את הדלי עם ההפרשות של המסתתרים כדי להריקו. אילו תמונה כזאת הופיעה בספר - ודאי שלא היתה עושה רושם רב ביותר. אמנם מתוך ראיית הדברים ממרחק של זמן ומקום, נראית "מסירות הנפש" שלי נעלה ביותר. אבל במציאות של הימים ההם היתה זאת רק פרוזה אפורה. פשוט, היו לי התנאים המתאימים לכך. הלא ידוע לכם שהיה לי בקרמניץ בית בודד מרוחק מהמרכז, עם גן סביבו. נחוץ היה רק שימצאו אנשים שיאותו לנצל הזדמנות זו ולהציל את נפשם. והנה כשהצעתי לבת כיתתי לידה בילנקו שתסתתר עם הוריה בביתי נתקלתי בסירוב מוחלט. נעזרתי בזה ע"י הלה סורוצ׳ינסקי, אשר הביאה אל ביתי כמה אנשים. עוד באו לעזרתי יאנקה ניימן והלה באדאקביץ, כיום אשתו של לנדסברג.במשך כחצי שנה היתה היא מכלכלת את חבורת המסתתרים. עזרה מיוחדת היתה לי מצדה של מריסיה שעבדה בבית הקפה של הטורקים. היא משכה בעול הכבד הזה יחד אתי.

אני חושבת שבנסיבות כאלה יכול היה כל אחד להיות גבור. לזה יש להוסיף שבמשך הזמן ההוא ישבתי בלי עבודה מכניסה מחמת סירובי לשתף פעולה עם הגרמנים. - - - אני גרה עם בתי בדז׳רז׳וניוב זה כעשרים שנה, שתינו עובדות. בתי עובדת מגיל 15. אין אנו חיים במותרות אבל מחזיקות מעמד איכשהו, היו לנו גם שנים קשות, כשלא היה אוכל לשובע ולא בגד ללבוש. עכשיו הוקל מצבנו, עוזרה לי במקצת טובה קפלן (טפר - אחת הניצולות, כעת בארצות הברית), אשר מזמן לזמן שולחת חבילות בגדים. יודעת אני שאילו היה זה באפשרותה היתה עושה יותר, אך אני גם אינני רוצה לנצל אותה, וביחוד כשאין באפשרותי לגמול לה טובה תחת טובה. כפי שתראו ממכתבי, נשארתי אותה הפטפטנית, כמו שהייתי בבית-הספר. נעים מאד יהיה לי לעמוד בקשר אתך ועם הקרמנצאים, קשר ע"י התכתבות, כי קשר אחר כרוך בהוצאות גדולות".

ובמכתבה מיום 2.12.66 כותבת טרסובה:

"אני מודה מאד לך ולארגון עבור המתנה ששלחתם לי. כמו כן אני מודה עבור הגלויה ומבקשת לשלוח לי את פנקס קרמניץ שהבטחתם לי, אמנם לא אבין בו הרבה אבל אסתכל בתמונות ובנוף של העיר. אבקש לכתוב לי קצת יותר על הקרמנצאים ועל שמותיהם. תצלום אשלח לכם בפעם הבאה, כי אני מצטלמת רק בשעה שצריך לחדש את תעודת הזהות שלי, וזה קורה אחת לחמש שנים בלבד. במה מתבטאת הפעילות של ארגון הקרמנצאים? האם רק תשלום דמי חבר או משהו יותר מזה? האם גרים כולם בסביבה אחת או פזורים ברחבי הארץ ?מאז גמר המלחמה פגשתי רק שני אנשי קרמניץ ובעיר דזירזוניוב אני רק יהידה. ושוב אני מודה לכם על שאתם זוכרים אותי ומעבירה פריסת שלום לכל הקרמנצאים. אלכסנדרה".

- - -

אלה מכתביה של אלכסנדרה טרסובה. הם מדברים בעדם. כל הקורא בהם יבחין כי לפנינו אדם יפה נפש, צנוע, הרואה במעשה הצלה דבר המובן מאליו, ורק טבעי הוא הדבר שדוקא היא התאזרה להסתיר יהודים בביתה, חרף הסכנה שהיתה כרוכה בכך לחייה היא. אילו היה הדבר בגדר יכלתנו היינו דואגים לכך שתבקר בארץ ותיפגש כאן עם ציבור אנשי קרמניץ. אך נמשיך לעמוד אתה בקשרים, נסייע לה ככל האפשר ונדאג - באמצעות יד ושם - שיוענק לה הציון הראוי לה, כאחת מ"חסידי אומות העולם". כל בני עירנו רוחשים לה כבוד והכרת תודה.

י. רוכל

לילדי בני עירנו הגדולים והקטנים באשר הם שם, שלום רב !

מעל דפי החוברת הזאת שלוחים לכם ברכתנו החמה ורחשי ידידותנו הלבביים.

יקר לנו מאוד הקשר אתכם בנכדים וניניםשל קדושי עירנו, שלא זכו לראותכם ולהיות אתכם. לכן שמחים אנו כל כך לקראת כל אחד מכם הבא לפגישותינו באזכרות השנתיות ולמסיבות חנוכה ופורים בת"א ובחיפה.

נציין בסיפוק רב שמדי שנה הולכים ורבים אלה מביניכם המצטרפים אלינו בפגישות אלה. נוכחותכם באזכרות מעודדת ומרבה שמחה במסיבות, וזה גם מעורר תקוה בלב, שאולי לא הכל יסתיים עם הסתלקותו של הדור ההולך.

יודעים אנו שאם, חלילה, ירד לתהום השכחה זכר קדושינו, ירד יחד אתו גם הקשר להווי היהודי מלפני דור ושני דורות ואוי לו לעם, שבניו מנתקים את עצמם מעברם הרחוק והקרוב. והרי עוד בראשית ימיה של האומה הוזהרנו: "זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך, זקניך - ויאמרו לך" (בראשית , ל"ב, ז׳) .

עיינו בחוברת הזאת ובאלה שתבאנה אחריה. קראו בשני ספרי הזכרון שהופיעו, האחד בארצנו והשני בארגנטינה. האחרון כתוב באידיש, יעזרו לכם בכך הוריכם. בספרים אלה תמצאו תיאור אורח חייהם של אבות אבותיכם. תכירו את הסביבה בה גדלו הוריכם ותבינו מדוע יקרים להם כל כך זכרונות העבר ההוא, תראו מה מאוד עסיסיים ומלאי חיים היו השרשים שנגדעו. תחושו מה עוללו לעמנו הנאצים ושותפיהם.

שלום ולהתראות בפגישה הקרובה,

ה מ ע ר כ ת

To the Children and Grandchildren of the
Kremenetzer "Landsmen" wherever they are.

Dear Ones,

We have come to greet you from the pages of this review and to express here our friendly feelings towards you.

We should like so much to have read our publications and the two books, printed in Hebrew and Yiddish. Unfortunately, we have not got the facilities to do it in English. But you may be helped in this by your parents. Do it, please, and you will not regret. You will learn who your folks there were, their way of life and their martyrdom.

All this may help us to establish a contact with you, a thing we have always dreamt of. And it depends upon you only to make it a reality.

We have to see to it together that the memory of our martyrs be not given up to oblivion, with the passing away of the old generation. Can there be something more terrible more inhuman than such a perspective ?

R E M E M B E R ! ! Ther is no doubt that our folks there, on the edge of the blood-flooded trench, waiting for their turn to be shot down, were thinking about us, so far from them.

And alongside with the last groan, they heaved into the ether, fluttered also their hope, that that so tragic end of them would reach our ears. A n d a s i t d i d r e a c h us will we forget them??

So join us and your parents in the effort to keep their sacred memory in our hearts forever, and remember what was done to them.

סיור על פני קרמניץ, קיץ 1966

תבוא כל רעתם לפניך, ועולל
למו כאשר עוללת לי .

(איכה א׳, כ"ב) .

ידידי היקרים !

בהיותי בישראל לביקור השתתפתי באזכרה לקדושי קרמניץ והבטחתי לכם לתאר את עירנו אם אזדמן לשם. כעת ממלאת אני הבטחתי לאחר שהייתי ביולי 1966 שבועיים בקרמניץ.

בהעיפי מבט על ההרים מסביב נראו לי הרבה יותר נמוכים, אולי משום שעל הבונה, הצ׳רצ׳ה והקרסטובה הורדו הצלבים ואולי משום מרחק השנים מאז שעזבתי את המקום. ובכל זאת נשאר עוד הרבה ממה שהיה. מה שאי אפשר להגיד על הנעשה למטה, מימיני ומשמאלי וממולי. לזה קשה מאד להתרגל. נתחיל מרחוב שירוקה – המרכז בו היינו נפגשים בטיולינו, בקניותינו ובכל הזדמנות אחרת. נתחיל מהככר מול "המונסטיר", מקום שם היו מקימים אהליהם קרקסים שהיו מופיעים בעיר. הככר בנויה עתה בתים בני 3 קומות המהווים מגורים לאנשים לא ידועים לי. הבתים הקטנים אשר בהמשך הרחוב, בהם גרו בעבר העגלונים נעלמו. משם עד חצר הדאר נשאר על כנו בית סולוציין בלבד. בית הדאר במקומו הקודם. בחצר, בביתו של הרב רפפורט – משרדים. ביתו של טבק נשאר. מפה עד הסימטה המובילה לבית המרחץ הישן אין כל בתי מגורים. במקום זה עומד בית של 3 קומות ובו חנויות ומסעדה.

במורד לבית המרחץ, מקום שם עמדו בתי הקצבים, ועל ידם ברחוב נאבאליה , בית אביה של כותבת השורות האלה, הירש פסיס ואחיו – כל אלה אינם. בהמשך צד זה של השירוקה עומד ביתו של בן-ציון גורנשטיין. במרתף הבית הזה מוכרים קווס (אין לזה שום קשר עם המרתף של מילשטיין). עד לבית המלון של מלמד נבנו בתים חדשים. בית המלון מתנהל גם כיום ולמטה חנויות (צלמניה וקואופרטיב של סנדלרים). במקום הפונדק של טרכטנברג בנו קולנוע חדש. השוק החדש לא קיים,בהמשך הרחוב חנויות קטנות עד המקום בו היה לפנים בית המרקחת – של גינדס. במקומם, וכן במקום הבתים שבסימטה ה"איזבוזטשיקים", נשתל דשא רחב ידים ובמרכזו אנדרטה לנין ולוח עם תמונות אנשי עבודה מצטיינים. אנו עוברים את המקום בו היה זורם בימי גשמים נחל אדירים, ואני נזכרת כמה משעשע היה לעבור אותו יחף או לחצות אותו ב"פייטון". הנחל זורם גם עכשיו בימי גשם באותו כוח אדיר – "פייטונים" ובעליהם אינם עוד... בית-המרקחת של סקצ׳ינסקי מתנהל כמקודם. בחנות של ברובר – מוכרים גם עכשיו בדים. כנסית ה"סובור" נראית עלובה ועזובה אולי בגלל מעוט המתפללים וחוסר הצלבים על המגדלים. מכאן ועד לסימטא המובילה לבית המרחץ החדש של קוטר נבנה בנין ארוך בו חנויות מכל המינים. בית המרחץ קיים ומשמש את התושבים. אנו ממשיכים באותו צד של הרחוב והנה מכל הבתים (חוץ מביתו של שפובל וד"ר לנדסברג) לא נשאר זכר. בחצר של התיאטרון האינטימי האולם סגור. ביתו של רופא-השניים ד"ר שיינברג איננו. הבית בו היה הקולנוע "זוריידה" משמש למשרדים. ביתו של מושקה מרגולים איננו. ביתו של גולדרינג נשאר.

אנו עוברים לצדו השני של הרחוב. בבנין קופת החולים עכשיו בית ספר למוסיקה. הרחובות בסביבה, מקום שם גרו המשפחות פרידמן, גלרנט, פוקס, שטרן ואחרים, נשארו ללא שנוי. בבית המלון "בונה" כעת קואופרטיב של חייטים. בית אייזיק קוצ'ר עומד במקומו, כמו כן בית ברן. הכנסיה הקתולית – "הקוסטיול" – מוזנח ועזוב, סגור ומסוגר. בית זיגלבוים ושיפריס מאכסן משרדים שונים. בית המלון ארמיטז' של קאנר גם הוא קיים. בסביבת הרחוב מיודובה שהוביל לשוק היפן לא נשארו בתים, פרט לשני בתי האבן של ווייסברג וסותידולר. משתרעים שם דשאים ועצים. משם ירדתי שוב לרחוב סירוקה במקום בו עומדים עוד הבתים שבהם גרו וינר וספר ע"י החנות של אחים לנדסברג. ברחוב צ'צקי בו היו בתים של בקימר, חנות של קלורפין, הבית בו גרה המילדת גורביץ – כל אלה אינם. נשאר רק הקיוסק של ברבס ומוכרים בו גם היום עתונים, רק בלי ברבס... נשארה מאפית שניידר, גם כיום אופים שם עוגות. החל ממאפית שניידר ועד לתחנת מכבי אש משתרע שטח של מדשאות ועצים. במקום הרחובות לוינזון, קרביצקה, גורנה וכל יתר הסמטאות עד קולנוע רנסנס נשארו פזורים בתים בודדים: הגרנד הוטל, בית פרישברג, הבית בו גר רצ'ינר, בנין המגיסטראט, בו עכשיו גן ילדים. במשך ימים רבים לא יכולתי להכנס לשטח הזה המכוסה ירק, פרחים ועצים. שטח, שבעיני זר, נראה יפה, לי הוא הזכיר את כל הטרגדיה שהתחוללה פה. בתוך גן זה נשאר גם ביתו של משה זילברג, כעת – ספריה. מבית הסנדלר פאפארה ועד ביתם של יוסף סגל והמעסים נמשכת שדרה של צפצפות, אשר כאילו סוגרת את הפארק ואילו לנו – זה בית קברות. במקום בו עמד בית הכנסת הגדול נבנה בית תרבות. לבי לא נתן לי להכנס בזכרי את בקורי עם אבי בבית הכנסת בימי שבת וחג. בית החולים היהודי איננו, במקומו בתי מגורים חדשים. באחד מהם גרה כעת אולה ויסברוט בתו של יוסף סוחר הביצים. בהמשך תחנת מכבי האש שוב עצים ואחריהם הבתים של ברץ, הבית בו גר דער, חצר בזנוסקו וכמובן המונסטיר. ברחוב דירקטורסקה נשאר ביתו של ד"ר ליטבק, וכן ביתו של שוסקי ובו עתה פנימיה לסטודנטים הלומדים בליצאום. כמו כן נשאר בית הספר העממי היהודי בו למדתי. הייתי גם ב"דיעלאוואי דוואר", בבית פרידה ודבורה שניידר לשעבר. חפשתי שם מה שכבר לעולם לא נמצא. הכל זר ומשונה. הבתים במקומם עומדים אבל האנשים זרים. פעם עליתי אל בית הקברות שלנו. הוא עזוב, לא מבקר בו אף איש. המצבות כפופות למטה, כאילו גם הן רוצות להעלם מתחת לאדמה המכסה את המתים. כל הסימטאות מסביב לעיר, גם ה"דובנסקיה" ו"ווישניוביצקה" רוגטקה נשארו כמו שהיו.

ישבתי לנוח על מדרגות האבן של בית חברתי ריבה אפלבוים. אף איש לא יצא לקראתי, לא פתח את הדלת....

יקירי! הסלחו אם הסגנון שלי לא כל כך ברור וכתב ידי לא מסודר, אבל קשה היה לי לכתוב על הנושא הכאוב הזה.

שלום לקרמנצאים באשר הם שם,

רבקה פסים

ורשה, 16.8.1966

קשרים עם בני עירנו שבחוץ-לארץ

בפעולותינו להנציח את זכרה של עירנו תופס מקום רב הקשר עם יוצאי קרמניץ שבחו"ל. עם אחינו שבארגנטינה הקשר הוא ע"י מרדכי כץ, עם בני עירנו שבאמריקה - ע"י יצחק ווקמן בניו-יורק ונחום ווישנר בשיקאגו, וכן ע"י מקס דסר בקנדה. כמו כן קיימים קשרי-מכתבים עם גילראנס באיטליה. במכתביהם של כל אלה משתקף הצער על החורבן והנכונות לשתף פעולה עמנו.

א ר ג נ ט י נ ה

בן עירנו מרדכי כץ בבואנוס-איירס ביקר בינואר-פברואר שנה זו במונטבידיאו ונתקבל בחמימות ע"י יוצאי קרמניץ: האחים בלסר, אליעזר קראנץ, גורליקוב ועוד. במכתבו אלינו מציין החבר כץ במיוחד את גורליקוב ומכנה אותו "בעל נשמה קרמנצאית אמיתית". כל בני העיר שבאורוגוואי מוסרים ע"י חבר כץ דרישת שלום לבבית לאחיהם שבישראל.

בעתון היומי "הייננס" המופיע במונטבידיאו קוראים אנו רשימה המוקדשת לבקורו של מרדכי כץ שם ולפעילותו בשטח היצירה המוסיקלית בתור מזכיר כללי של איגוד החזנים בבואנוס איירס. החבר כץ הוא כידוע חזן ומלחין. לאחרונה הוא הפיק תקליט ארוך-נגן (Long-Play) עם שירים למקהלה ולפסנתר, בתוכם שיר על קרמניץ. שיר זה הופיע גם בספר "קרעמעניץ יזכור בוך" בבואנוס איירס, בשם "מאמע שטאט" (עמוד 334). תקליט זה אפשר יהיה להשיג בקרוב גם בארץ, באמצעות הארגון שלנו.

בסוף חודש מרץ יגיעו לבקור בישראל כמה מהעסקנים הפעילים של ארגון יוצאי קרמניץ שבארגנטינה: ישראל רויך ורעיתו רבקה, אחותה אסתר עם בעלה יצחק שפאק ועוד. כאשר חוברת זו תראה אור יהיו כבר האורחים הנכבדים כאן ואנו מקבלים אותם בברכת "ברוך הבא!".

בעתון יומי בבואנוס איירס פורסם נקרולוג חם לזכרו של נטע שטרן ז"ל, מטעם ארגון יוצאי קרמניץ שם.

פגישות עם אורחים מחו"ל

כאשר תיכננו הקמת מפעל-זכרון לקדושי קרמניץ הבאנו גם בחשבון שספריית ריב"ל שבתל-אביב תשמש מקום מפגש לאנשי קרמניץ. ובמיוחד התכוונו לזה שבני העיר מחו"ל המבקרים כאן ירגישו במקום זה את האוירה של העיר שנכחדה. ואכן אורחים, יוצאי קרמניץ, המבקרים אותנו מפעם לפעם ומתקבלים על ידינו ב"ספריית ריב"ל" מושפעים מאד מהאוירה ה"ביתית" השורה שם, ומביעים זאת הן בעל-פה והן במכתבים המגיעים אליהו לאחר הביקור. במשך השנה האחרונה ביקרו אותנו תמרה זיגלבוים מפריז, זינה פלדמן מוורשה, פראניה פרישברג מפריז, פייגה רויטבלט-קמינסקי ובעלה מארגנטינה, הלנה גון-ויינשטיין ובעלה מניו-יורק, וכן ד"ר לאון ברנסון, אף הוא כיום בניו-יורק (בעלה של בזנוסקו המנוחה בבואנוס-איירס), מוניה גינדס מסקנט (מי שהיה מזכיר "אורט" בקרמניץ), וכן החברה קמנשיין מבואנוס-איירס.

נחום ווישנר בשיקגו הגיע לגבורות

אנשי קרמניץ שבארץ שולחים ברכתם לנחום ווישנר בשיקגו בהגיעו לגבורות, ומאחלים לו ולרעיתו רחל עוד שנים רבות של חיי נחת. נחום ווישנר עזב את העיר קרמניץ לפני 63 שנה והיגר לארצות הברית. עד היום שומר הוא את זכרה של ה"אלטע היים", עומד בקשרים אתנו ואף הושיט סיוע כספי ניכר למפעל הזכרון שלנו, מטעם "יוצאי קרמניץ וברעזעץ" שבשיקגו.

מ. גולדנברג

* * *

פ ס י פ ס

מסיבת חנוכה . כמדי שנה נערך גם השנה נשף חנוכה ליוצאי קרמניץ באולם "דן" שבתל אביב. נוכחו כמאה וחמישים איש וכמה מהחברים הביאו אתם גם את הדור השני והיו אף נכדים. נוכחו גם אורחים מניו-יורק: החברה הלגה וויינשטיין ובעלה גון (השיר שלה "עיירתי קרמניץ" חותם את "פנקס קרמניץ" בחלקו שבאידיש, עמוד 450).

גרוך מיוחד הוסיף לערב זה חברנו יהודה (חוליו) קאופמן בהופעתו המוצלחת, זמרה ודקלום. בכלל שררה אוירה משפחתית והחברים בילו ערב נעים בחוג של ידידים ומצב הרוח המרומם והנלהב הזיק מעמד עד לסיומו של הערב. זמן רב לאחר המסיבה עוד מגיעים אלינו מחברים שונים הדים של שביעות רצון על הנשף המוצלח. נקווה שבשנים הבאות יהיו נוכחים גם חברים אשר השנה נעדרו, לצערנו מסיבה זו או אחרת.

תערוכת משה כגן. בן עירנו הצייר משה כגן, חבר קבוץ שמיר, אשר תרם לא מעט לעיצוב האמנותי של "פנקס קרמניץ" - ערך בפברואר ומרס תערוכת ציורים בחיפה בבית האמנים. הוא הציג 25 ציורים בצבע מים ו-10 רישומים. כגן מצייר בעיקר תמונות נוף וכבש לו מקום כבוד בין ציירי הקבוצים ובאגודת הציירים בכלל. כמה וכמה מבני עירנו שבחיפה ביקרו בתערוכה זו שזכתה להצלחה מרובה. אנו מאחלים לו התקדמות והצלחה גם בעתיד.

אלעזר בריק, חברנו הותיק, השיא בימים אלה את נכדו השלישי, יורם, יליד קבוץ שדות ים, המסרת עתה בחיל התעופה בתור טייס. החתונה נערכה בקבוץ שדות-ים בנוכחות מאות אורחים, ביניהם אחרים מאנשי קרמניץ. אלעזר זכה לפני כחצי שנה גם לנין ראשון, בקבוץ מעוז חיים. אנו מאחלים לו אריכות ימים בבריאות טובה ושיזכה להכניס לחופה נכד אחר נכד.

בין העולים - הוקל קווייטל . לאחרונה עלה ארצה מפולין בן עירנו הוקל קווייטל ומשפחתו. בשנים שלאחר השואה עשה קווייטל - נהג במקצועו - הרבה בשטח של הברחת יהודים ממדינות שונות ומשם הועלו ארצה. נאחל לו שיצליח להסתדר בעבודה הולמת לשביעות רצונו.

מ. גולדנברג

בחדר ספריית ריב"ל שבתל-אביב שמור בארון זכוכית מיוחד "ספר זכרון לקדושי קרמניץ" המכיל את שמות הנספים בשואה, כפי שנרשמו ע"י קרוביהם שבארץ ובחו"ל, על קלף ובכתב סת"ם, דף למשפחה. עד כה נרשמו 36 דפים, ולהלן אנו מוסרים את שמות החברים שרשמו את משפחותיהם. מן הנכון הוא שכל יוצאי קרמניץ ירשמו בספר הזכרון את שמות בני משפחותיהם שנספו, והספר ישמש אז מזכרת לכל קרבנות השואה, אשר מצבה לא הוקמה להם, באשר לא הגיעו לקבר ישראל.

אלה מבני עירנו שלא רשמו עדיין את משפחותיהם מתבקשים לעשות זאת ע"י הודעה בכתב לועד הארגון (תל אביב, זכרון יעקב 8). דמי הרשמה -.25 ל"י לכסוי ההוצאות (קלף, שכר "סופר" ועוד).

שמות החברים שרשמו בספר הזכרון את משפחותיהם שניספו:

1. רבקה אקבר-פלדמן, הרצליה
2. אברהם ארגמן-בוץ, רמת גן
3. בלה ברנשטיין-קודלאש, ארגנטינה
4. תמרה בורט-זיגלבוים, פריז
5. מנוס גולדנברג, תל-אביב
6. אהרון גילראנט, מילנו, איטליה
7. מרים גולוב-מאלר, תל-אביב
8. נחמן דסר, ניו-יורק
9. סלובה האלפרין, קבוץ מעניח
10. יצחק ווקמן, ניו-יורק
11. הרצל ווישניוב, קבוץ שריד
12. סובה זאגר-אפרת, חיפה
13. שמעון זיצר, רמת השרון
14. אברהם חסיד, מושב חרות
15. שמואל טיטלמן, בת-ים
16. אברהם טרגובצקי, קבוץ עינת
17. נתנאל וצבי קגן, פתח-תקוה וחיפה
18. דוד כץ, תל-אביב
19. יוסף מרגלית, חיפה
20. צ׳רנה מילברום-שקורניק, חיפה
21. בבה ומלכה נודל, תל-אביב
22. שמחה (בונים) ספקטור, פתח-תקוה
23. יצחק (איזי) פורטנוי, חיפה
24. חינקה פורטנוי-פויזנר, חיפה
25. פרניה פרישברג, פריז
26. זינה פלדמן, ורשה
27. פוליה פנזון-קורנפלד, פתח-תקוה
28. עתליה צמוקין-גולדמן, תל-אביב
29. קריינה קוצ׳ר, תל-אביב
30. שרה קורניץ-בקימר, תל-אביב
31. חנה קטלמן, תל-אביב
32. בבה קריץ-רוכל, חיפה
33. שרה רוכל, תל-אביב
34. איטקה-שטרן-רוזנטל, חיפה
35. משפחת שטרן, חיפה
36. צביה שטיינוורצל-פיפמן, ירושלים

ארגון יוצאי קרמניץ
ב י ש ר א ל

תל אביב, אפריל 1967

טייערער לאנדסמאן

עס געפינט זיך פאר דיר א העפט, וועלכע ברענגט אנ'אפקלאנג פון א וועלט, א ווייטע פון אונזערע אויגן, אבער א זעהר נאנטע צו אונזער הארצן. זי וועט ארויסרופן א שטורם פון געפיהלן ון זכרונות, און וועט אויך דערציילן וואס עס הערט זיך אין דער חרובער שטאט בא היינטיגן טאג.

ניט לייכט זענען געווען די חבלי לידה פון דערדאזיגער העפט. טראץ איר באשיידענקייט אין אינהאלט און אין פארם, האט זיך געפאדערט א היפשע אנשטרענגונג כדי דערמעגליכן איר ערשיינונג אין דער באשטימטער צייט, ערב פסח תשכ"ז.

כדי אונזערע ברודער, לאנדסלייט אין אויסלאנד, און די נייע עולים דא זאלן דאס העפט קענען פריי לייענען, האבן מיר דעם גאנצן מאטעריאל איבערגעזעצט אין יידיש און דאס האט, פארשטענדליך, פארדאפלט דעם פארמאט איהרן און אויך באשווערט די ארבייט.

אויב אבער עס וועט געלונגען דורך איר צו ערשיטערן אונזער רוה און נייגונג צו פארגעסן, ועלן מיר אין דעם געפונען די גרעסטע סאטיספאקציע און לויהן.

*   *   *

דאס דרוקן פון העפט און עקספעדיציע זענען פארבונדן מיט באדייטענדע הוצאות. ניט האבענדיג צו אונזער דיספאזיציע קיין אנדערע קוועלן פאר דעם דאזיגן צוועק, זענען מיר געצוואונגען צו פאדערן פאר דער העפט צוויי פונט. מיר האפן, דאס די העפט וועט דורך אייך גערן אפגעשאצט ווערן און איר וועט גערן אויף זיך נעמען אט דעם "שטייער".

די אויבנדערמאנטע סומע בעטן מיר איבערפירן דורך די אפטיילונגען פון בנק הפועלים לטובת אירגון יוצאי קרמניץ חשבון 110806, בנק הפועלים, תל-אביב, הסניף המרכזי, ווי אויך דורך אלע אנדערע בענק אין לאנד לטובת דעם דערמאנטן חשבון.

א גוטן און פרייליכן יום טוב

וואונשט אייך דער ועד יוצאי קרמניץ

די העפט איז רעדאגירט דורך:

אברהם ארגמן-בוץ, מאנוס גאלדענבערג,
שמואל טייטעלמאן, יצחק רוכל.
גראפיק - דורך א. ארגמן

א מצבה די קרעמעניצער קדושים

מיט איינינע חדשים צוריק איז אין קרעמעניץ אויפגעשטעלט געווארן א מצבה אויפן מאסען-קבר נעבן די קוילנשאכטעס, וואו די נאצישע מערדער האבן דערמארדערט פינצעהן טויזנט יידן. די מצבה איז אויפגעשטעלט געווארן דורך דער איניציאטיוו פון ישראל מאנדעל, און טאקי ער אליין איז געווען דער אויספיהרער פון זיין געדאנק. ישראל מאנדעל איז א ייד ביי די 70, דער זוהן פון שמחה מאנדעל, וועלכער איז אין שטאט געווען באוואוסט אלס "שמחה בערשטלמאכער".

צו אונז האט די ידיעה וועגן דער מצבה געבראכט רחל סענדעראוויטש, דעם "פעטריקאווער רב'ס" טאכטער, וועלכע האט זומער, 1966 געמאכט א רייזע פון ישראל קיין רוסלאנד. אין לעמבערג האט זי זיך געטראפן מיט איר ברודער מענדעל, וואס לעבט אלא יאהרען נאכ'ן קריג אין קרעמעניץ, מיט איהם איז מיטגעפאהרן ישראל מאנדעל.

ווי האט אויסגעזעהן דער מאסען-קבר? ער איז נישט געווען ארומגעצוימט, קיהען האבען זיך דארט געפאסעט, קעפ און ביינער האבען זיך געוואלגערט און "שקצים" האבען מיט זיי "פוטבאל" געשפילט. דאס האט ישראל מאנדעל'ן זעהר פארדראסען און ער האט אויף זיך גענומען, כל זמן ער לעבט, היטען דעם זכר און דעם כבוד פון די קדושים. מיט דער הילף פון דער היגער מאכט, וועלכע האט געשפענדעט געוויסע סומען צו דעם צוועק, און מיט דער הילף פון איינציגע קרעמעניצער יידן, האט ער באוויזן דעם גאנצן שטח מיט א שיכט ערד צו באדעקן און די ביינער און שארבענס צודעקן. אין א צייט ארום איז איס אויך געלונגען אויפצושטעלן דארט א מצבה (די פאטאגראפיע פון דער מצבה און פון דעם אויפשריפט זע זייט 4).יעצט האט מאנדעל בדעה ארומצוימען דעם שטח מיט א פארקען און ער זוכט מיטלען דאצו. ער האט זיך שריפטליך געווענדעט צו מיר, אלס זיינער א "שול חבר" אין שמעון מלמד'ס חדר און איך גיב איבער זיין בריוו כלשונו, אן שום ענדערונגען. ס'איז פאראן בריוו וועלכע מ'דארף נישט און מ'קען נישט "רעדאקטירען" אדער "אויסבעסערן" (זע זייט 2 אין דעם ארטיקעל "אנדרסה לקדושי קרמניץ").

און צוויטען בריוו אין רוסיש שרייבט מאנדעל:

"נעכטען האב איך באקומען דיין מתנה. כ'האב געקויפט 6 אויטאמאבילען שטיינער און האב בדעה ארומצוימען דעם גאנצען שטח מיט א פארקן. דאס דארף קאסטען פיעל געלט. אנ'אנפאנג האבען מיר שוין געמאכט, און אין מערץ ווען ס'וועט ווערן ווארימער, וועלן מיר, מיט גאט'ס הילף, די גאנצע ארבעט אויספיהרן".

דאס זענען מאנדעל'ס צוויי בריוו. ווי ס'איז צו זעהן פון זיין צוויטען בריוו האבען מיר איהם איבערגעשיקט א "פאסילקע", אלס אונזער ביישטייער. דער ועד האט זיך אויך געווענדעט אין דעם עניין צו אונזערער לאנדסלייט אין אנדערע לענדער און האט זיי אויך געשיקט פאטאגראפיעס פון דער מצבה און פון די בריוו. לויט דער ידיעה פון יצחק וואקמאן, ניו יורק, האבען זיי שוין אויך געשיקט "פאסילקעס".

דעס יידישע קרעמעניץ באשטייט היינט צו טאג פון פירצען טויזנד דערמארדעטע און פון פינף לעבן געבליבענע. און אט צווישן די דאזיגע פינף האט זיך געפונען איינער, א פאלקסמאן, ישראל מאנדעל, וועלכער האלט פאר זיין הייליגן חוב היטען דעם זכר און דעם.כבוד פון די אומגעקומענע. ער האט נישט גערוהט, ביז ער האט אויסגעפועלט ביי דער מאכט צו פארדעקן דעם שטח

מיט ערד און אויפצושטעלן א מצבה, און יעצט טרעט ער צו ארומצוזימען דעם קבר האחים. מיר וועלן איהם מיטהעלפען אין דער אויפגאבע און מיר שיקען איהם א הערצליכען יישר כח. חזק ואמץ ישראל מאנדעל, שמחה בערשטלמאכער׳ס זוהן".

נ.ב.

די פינף משפחות אין קרעמעניץ זענען: 1) ישראל מאנדעל, 2) מענדל סענדארוויטש, 3) פרוי ד"ר לערער, 4) כץ , 5) כץ . די לעצטע צווי, קצבים, זענען נח קצבים זיהן.

י. רוכל

* * *

נטע שטרן ז"ל

ווערטער פון הספד וואס איז אפגעהאלטן געווארן אין טאג פון שלושים נאך נטע (נתן) שטערן׳ס טוים אין זאל פון לשכת המס אין חיפה - זיין ארבעטס-פלאץ.

מיר האבן זיך היינט דא צוזאמענגעקומען כדי זיך מתיחד זיין מיטן זכר פון אונזער חבר, נטע שטערן. מיר זיינען דא מספיד איהם אלס א מאן, פאטער, ברודער, קרוב און לאנדסמאן. אבער וואס טוט מען ווען עס לעגט זיך נישט אויף דעם געדאנק? וואס טוט מען אז די ווערטער "הספד" און געוויין פאסן זיך אזוי ניט צו נטען?

האט זעה איך איהם יעצט פאר מיינע אויגן, פונקט ווי איהר אלא דא. אויף זיין פנים איז אויסגעגאסן דער שטענדיקער גוטמוטיקער שמייכל זיינער, די אייביג יוגענטליכע תמימות.

אין אונזער מאטעריעלער ארימקייט,א באהערשטע דורך ציניזם און חיי-שעה, געפונען זיך אזעלכע נטעס, ווי א שכור צווישן ניכטערע, א נאיווער ראמאנטיקער צווישן אויסגעקליגלטע,טרוקענע מאטעריאליסטן. אבער אט די ארמאנטיקער פארטרייבן אפטמאל דעם אומעט, וואס ארום אונז, באלייכטן די גרויקייט.

נטע איז ארומגענומען געווען מיט א שבתדיקער נשמה-יתרה אטמאספער, וואס האט ארויסגעיאגט פון זיך די וואכעדיגקייט און אנגעשטעקט מיט זיך אלעמען.

דארום איז אזוי שווער צונויפצופארן נטע׳ן מיט דעם שטילשוייגענדן טוים. דארום איז אזוי אונגעהויער גרויס געווען די ערשטוינונג ביי אלעמען. און אזוי פלוצלינג, אזוי אונערווארטעט איז אלעס געשעהן, דאס עס האט זיך ניט געגלויבט. אבער די ווירקליכקייט איז אונרחמנותדיג. און מיר שטעהען דא אונבאהאלפן פארן טרויעריגן פאקט. נטע איז שוין ניטא צווישן אונז. די שווערע ערד האט איהם אויף אייביג צוגעדעקט.

און מיט נטען איז פון אונז אוועק איינער פון די לעצטע מוהיקאנער פון צוויסן די לעבנגעבליבענע קרעמעניצער, וועלכע טראגן אין זייערע הערצער דאס געשטאלט פון אונזער שטאט, און וועמענס וועזן אליין שטעלט מיט זיך פאר א לעבעדיקע מצבה פאר אונזערע קדושים. נטע איז ענג פארבונדן געווען מיט אלע קרייזן פון דער אידישער באפעלקערונג אין שטאט. צו אים האבן זיך די בני עמך געצויגען אלס גוטן פריינד. אים האבן זיי זייערע צרות פארטרויט. און ער האט זיי בעוועסיגט צוזאמען מיט זיי. אט די סגולה זיינע האט ער בעהאט צו פארדאנקען אין א גרויסער מאס, דער אויפגאבע זיינער אין גמילות חסדים קאסע, ווי אויך זיין פאטער, מענדל שטערן און שווער, לייבקי ראזנטאל ז"ל.

מענדל שטערן א יונגער-מאן, א מטופל מיט קליינע קינדער, וואס האט געשלעפט דעם שווערן עול פון פרנסה האט דאס בעפונען צייט און ענערגיע זיך מיט לייב און לעבן אפגעבן לצרכי צבור.

איך געדענק א ווינטער טאג, ווי דאס וואלט היינט געווען, מענדל איז אנגעטוהן אין א גרויסן זעלנערישען שינעל, וועלכער האט נאך בעטראגן אויף זיך דעם לייס פון די אקאפען. ער האט זיך אקארשט אומגעקערט פון פראנט, ווי ער האט מלחמה בעהאלטן געגען די דייטשען. אין דער האנט טראגט ער די אנגעשפיזטע ביקס, וואס ער האט מיט זיך מיטגעבראכט. און אויף זיין ברייטער ברוסט קרייצן זיך צווי קוילן בארטלען. מענדל איז געווען פון די ערסטע וועלכע האבן זיך מאביליזירט אין די רייהען פון זעלבסטשוץ וואס איז געגרינדעט געווארן אין קרעמעניץ ווינטער 1918. דא שפאנט ער אויף דער וואך, א בלייכער, ווי א טאטנע, שטאלץ און זיכער. און די הערצער פון די אידישע דורכגעהער האט זיין אויסזעהן ארויסגערופן א געפיל פון זיכערקייט, ווי ער וואלט בעזאגט: "ניטא מער הפקר זיין".

נטע איז אוועק אין די וועגן פון זיין פאטער, מיט התלהבות און דביקות האט ער זיך איבערגעגעבן זיין ארבעט, וואס האט דורכאויס געטראגן א געזעלשאפטליכן כאראקטער. אט די ארבייט זיינע איז ניט נאר געווען א קוול פון פרנסה. דאס איז געווען אויך א בארוף. און מיט זיין ווארימקייט און הילף פון לאנגיעריגע פארוואלטונגס מיטגלידער פון גמילות חסדים קאסע, דוד גאלדענבערג, משה בערשטיין ז"ל, איז אים געלונגען צו פארוואנדלן דאס פלאץ אין א ווארימער נעסט. דא פלעגן הארעפאשנע אידן, וואס האבן בזיעת אפס געצויגן היונה פאר זייערע וייב און קינדער – טרעפן א אויסגעשטרעקטע ווארימע האנט. אט דא אין דער היימישער, געמיטליכער אטמאספער איז געלונגען נטען צו קומען אין אן אומיטעלבארן קאנטאקט מיט די פשוטע אידן און נאשן פון זייערע אייגענהארטיגע געדאנקען און אויסדרוקען. אוצרות פון פאלקלאר האט ער דארט ביי זיי געשעפט.

נטע איז אויך געווען פון די גרינדער פון וואכענבלאט – "קרעמעניצער שטימע" – וועלבער איז מיט דער צייט געווארן איין ארגאנישער טייל פון דער קרעמעניצער געזעלשאפטליכקייט. די ארבייט זיינע דארט, וואו פון אלע משתתפים, איז נטען געגעבן געווארן די געלעגענהייט מיט זיינע אנגעזאמלטע אוצרות זיך באנוצן.

איך מיט ישראל אטיקער האבן געהאט דעם זכות צוזאמען מיט נטען די צייטונג רעדאגירן און "כבקרה רועה עדרו, מעביר צאנו תחת שבטו" ווי א פאסטוך וואס פיהרט דורך זיינע שאף פאר זיינע אויגן, אזוי פלעגט ער מיט אונז דורכפירן וואך איין וואך אויס, די עסקנים פון שטאט, די נגידים און אביונים, די סוחרים און הארעפאשניקעס אונטער דער ריט פון זיין קריטיק. ניט געווען קיין איינציגער מאן אין שטאט, אפילו אין די פארווארפענסטע געסלאך, וועמען נטע זאל ניט האבן געקענט אויסגעבינדן, דער עיקר, פון דער הומאריסטישער זייט זיינער. און אזוי ארום, מיט זיין הילף און השראה האט זיך בא ארנז געשאפן מאטעריאל פאר פעליעטאנען. און פאר בילדלאך פון לעבן און קרעמעניץ מיט וועלבע אונזער צייטונג האט זיך אויסגעצייכנט.

אלס א וויכטיגער שריט צום פארטיפן און בארייכערן זיין פאלקסטימליכקייט, זע איך דעם שדוך זיינעם מיט איטקען וועלכע האט אים געבראכט צו פארבינדונג מיט לייבקע ראזענטאל, וועלכען מען באצייכנט מיט רעכט אלס קרעמעניצער יאנוש קורצ׳אק, דעם פאטער פון יתומים דארט, דעם גרינדער פון "קרעמעניצער שטימע" און זיין ערשטער רעדאקטאר. קיינער אין קרעמעניץ איז נישט געווען אזוי שטארק, אזוי ענג געקניפט און געבונדען מיט די פאלקס מאסן ווי לייבקע, ער האט מיט זיך פארגעשטעלט א מין פארקלענערטע מאדעל פון דער שטאט, און ער האט,טראץ זיין שטילער צניעותדיקער אויסערליכקייט מער פון אלעמען איבערגעלעבט די געשעהנישן דארט אין די צייטן פון שטורם און פון רוה. וויפיל ארטיקלען , פעליעטאנען און רעפארטאזשען,דורכגעדרינגענע מיט פאלקלאר און ליבע צו קרעמעניץ פון אמאל און פון זיינערצייט, האט ער פארעפענטליכט אין קרעמעניצער שטימע און אין אנדערע צייטונגען פון רוסלאנד און פוילן. זיין נקיות-כפיים-דיגע עסקנות איז געווען פיעלזייטיג און זיין הויז האט בעדינט אלס א בית ועד פאר די היגע טוהער פון אלא פארטייען, שאטירונגען און עלטער. אט אין דעם הויז האט נמע זיינע ווארצלען בעשלאגן וועלכע האבן אזעלכע רייכע פרוכטען געבראכט.

זייענדיק ווייט פון אונז געאגראפיש - נאך אין פוילן - איז נמע געווען נאנט אין זיין הארצן צו אונז. און פון דארט האט ער געפאדערט שטיצע פאר נויטבאדארפיגע קרעמעניצער. אויך דא אין לאנד, זייענדיג אליין נאך אריינגעטוהן אין די חבלי-קליטה פון א נייעם עולה,האט ער נים אויפגעהערט זיך צו באמיהען ארויסקריגן הילף פאר דעם אדער יענעם לאנדסמאן. און געטוהן האט ער דאס מיט צארטקייט און טאקט ווי אלע מאל. דער קוואל פון זיין הומאר האט אנבעהאלטן ביזן סוף זיינעם. אבער דער צער פון חורבן האט שטארק באהערשט זיין גאנץ וועזן און האט אפטמאל פארוואלקנט זיין גרונטליכע אייגענשאפט -דעם הומאר.

זאלן אונז אלעמען אלס טרייסט דינען זיין רייכע ירושה וואס באשטייט אין זיינע זין וועלכע זיינען די פרוכטן פון זיינע מיט איטקעס ערציהונג, די ברידער זיינע מיט זייערע משפחות, וואס זענען אויף אזא וואונדערליכן אופן צוגעבונדן איינער צום צווייטן, און וועלכע האבן נמע׳ן אזוי ליעב געהאט, די ליבע צו אים און שעצונג פון אלע לעבען-געבליבענע קרעמעניצער לאנדסלייט איבער דער גארער וועלט. אויף דער מצבה פון נמען,וועלכע יעדער פון אונז טראגט אין זיין הארצן, זאל אויסגעקריצט ווערן איינינגע ווערטער פון די וועלכע זענען אויסגעקריצט אויף דער מצבה פון שלום-עליכם. זיי וועלן זיך פאסן אזוי פיעל צו איהם:

"דא ליגט א איד א פשוטער
געשריבן אידיש-דייטש פאר ווייבער
און פארן פראסטן פאלק איז ער
בעווען א הומאריסט א שרייבער
דאס גאנצע לעבן אויסגעלאכט
און דוקא דאמאלס, ווען דער עולם האט
געלאכט, געקאטשעט און פלעג זיך פרעהען,
האט ער געקרענקט - דאס ווייסט נאר גאט,
בסוד, אז קיינער זאל נים זען.

תהיה נשמתו צרורה אין די הערצער פון אונז אלעמען.

ט. גאלדענבערג

א שטראל אין דער פינסטערניש, אין דעם גרויסער פינסטערניש פון חורבן און אומקום האט זיך וואו ניט וואו באוויזן א שטראל פון ליכט. עס האבן מיט זיך געבראכט מענשן פון א נאבעלן כאראקטער, מערסטענס פשוטע, תמידותדיגע, וועלכע האבן זייער לעבן איינגעשטעלט, כדי צו ראטעווען יידן פון טויט.

אכט יידישע נפשות זענען שולדיג זייער לעבן דער פרוי אלעקסאנדרא טאראסאווא, וואס האט בא זיך אין הויז אויסבאהאלטן זיי 18 חדשים.

טובה טעפער, איינע פון די אכט געראטעוועטע, שילדערט אט דאס דראמאטישע קאפיטעל פון רעטונג אין "פנקס קרעמעניץ" (זייטן 259–263).

ערשט מיט א פאר מאנאט צוריק האט אונז בעלונגען זיך מיט דער פרוי טאראסאווא צו פארבינדן דורך אונזער לאנדסמאן יהושע באלבערג (תל-אביב), וועלכער האט מיט איר שטודירט אין איין קלאס.

טאראסאווא איז ווערט אז מיר זאלן דא נאכאמאל דערציילן וועגן איהר העלדישען טאט, ווי אויך איבערגעבען דעם אינהאלט פון אירע בריוו.

<u>איינדרוקן פון א געראטעוועטע</u> (אויסצוג פון טובה טעפער׳ס ארטיקל אין "פנקס קרמניץ").

"... פערצן טויזנד זענען ערמארדעט געווארען און פערצן זענען לעבן געבליבן. איינער פון טויזנד. אכט פון זיי האבן זיך אויסבאהאלטן ביי טאראסאווא: טובה טעפער, אברהם צאצקיס, וואווע לאנדעסבערג (אלע דריי קרעמעניצער), הענריק קאט, פנחס צייטאג, מיטעק אלעראנט, סאפיא קאנארליצקי. די פינף זענען פון אנדערע שטעט בעקומען זיך "מציל זיין" אין קרעמעניץ ....."

"אין הויז פון טאראסאווע האב איך זיך אויסבאהלטן 18 מאנאטן,פון אנהויב אוקטאבער 1942 ביז סוף מערץ 1944, מיט מיר זענען דארט געווען נאך 7 יידן. דאס הויז פון טאראסאווע געפונט זיך אין א גארטן, אביסל אין דער זייט פון שטאט. עס איז ווי פאר דעם ציעל געבוירן געווארן, ווי אויך די אינהאבערן פון אים, אלעקסאנדרא, א גוטמוטיגע פרוי, איין אדאפטירטע טאכטער פון א חשובן רוסישן באאמטן. זי האט געענדיגט דעם פוילישן ליצעאום אין קרעמעניץ, און געווען פארמעגליך. צוערשט האט זי אינז ארייגענומען צו זיך פאר א געוויסן אפצאל אבער ווען עס האט זיך בא אונז געענדיגט דאס געלד, האט זי אונז אויסגעהאלטן אן שום אפצאל. איהר לעבן איז געהאנגען אויף א האר יעדע מינוט. די גויים פון די שכנותדיגע הויפן האבן קיין אהנונג ניט געהאט,אז יידן באהאלטן זיך אזוי נאנט פון זיי. אלע אכט האבן די ערשטע טעג געוואוינט אין איין צימער. אינגיכן אבער זענען מיר צוגעטראטן צו גראבן א בונקער. די ארבייט איז געמאך געווארן דורך די נעכט. אין בונקער איז אויך דורכגעפירט געווארן עלעקטרישע ליכט, און ווען עס פלעגן קומען דייטשן אין דער וועשערייי, וואס פון אויבן, פלעגט געגעבן ווערן א סיגנאל דורך דער טאראסאווא צו זיין שטיל .

טראץ דער וואונדערבארער ארגאניזאציע און אויסערגעוויינלעכער פארזיכטיקייט וואס בא אונז האט געהערשט, קען איך ביז יעצט ניט פארשטיין ווי אונז איז געלונגען אויסמיידן א דורכפאל אין משך פון אזא צייט ....."

"דאס רוסישע מיליטער האט פארכאפט די שטאט דעם 23 טן מערץ 1944, אבער מיר האבן אויס מורא און פארזיכטיקייט "פארבראכט" אין בונקער ביז דעם 25 טן מערץ, און ערשט דאן זענען מיר ארויס, און אוועק באטראכטן די חורבות פון שטאט ...."

"מיר האבן פארגעזעצט צו וואוינען בא טאראסאווען ביז יוני, און דאן זענען מיר אפגעפארן קיין ראוונע.

צום גוטן זכות דערמאן איך אויך די פרוי דעסערט מאריע, די פרוי גאלינא טאראצ'ינסקי מיט איר מאן, וועלכע האבן דער טאראסאווא מיטגעהאלפן.

כ'ווייס ניט ווי האט זיך צו דער פרוי טאראסאווא געגומען דער מוח און געדולד, די דרייסטקייט, דאס אלעס אויסצוהאלטן און דורכמאכן...."

"אין פארלויף פון דער צייט האבן זיך געשאפן נאנטע באציהונגען צווישן דער פרוי טאראסאווע מיט איינעם פון די אויסבעהאלטענע, פנחס צייטאב פון ווארשע, און באלד נאך דער באפרייהונג האבן זיי חתונה געהאט. די טאראסאווא האט פארקויפט איר הויז פאר א שיבוש און זיי זענען איבערגעפארן אין דער שטאט רייכנבאך (דזיערזשאנאוו אין פוילן) וואס אין שלאנסק. א צייט נאך דעם האבן זיי זיך געגט. צייטאב איז עולה געווען קיין ישראל און פון דארט עמיגרירט קיין איטאליען. די פרוי טאראסאווא פילט אויס דעם אמט פון וויצע סטאראסטע אין איר נייעם וווין פלאץ".

עד כאן די ווערטער פון סובה טעפער.

און דאס איז דער בריוו פון טאראסאווא נאך דעם וואו מיר האבן זיך מיט איר פארבונדן.

"דזיערזשאנאוו, 9.8.1966 .

חשובער הער גאלבערג.

אייער קארטל איז געווען פאר מיר א איינגענומענער סורפריז און כ'בעט אייך מיר שרייבן וועגן נאך פון די קרעמעניצער זענען לעבן געבליבן. איך בין זעהר נייגעריג צו וויסן וואס שטעלט מיט זיך פאר דער בוך "פנקס קרעמעניץ", וועלכן איר דערמאנט און ווער זענען די מחברים פון איס.

גוט איז וואס אין דעם בוך זענען ניט פאראן קיין אילוסטראציעס, אנדערש וואלט איר מיך געזעהן אין א בעשמאלט, וועלכע וואלט אויסגעזעהן גאנץ חייס פון א העלדן. און טאקי ווי וואלט אט די "העלדן" אויסגעזעהן בשעת זי האט יעדען אוונד אויפגענומען אין אירע "צארטע" הענט דעם שפעל מיט די אומרייניקייטן פון די באהאלטענע כדי איהם אויסצוגיסן. ווען אזא בילד וואלט אין בוך דערשינען וואלט דאס געווים קיין

גרויסן איינדרוק ניט געמאכט. אין דער פערספעקטיוו פון צייט און פלאץ זעהט אויס מיין "מסירות נפש" זעהר גרויס, אבער אין דער אמתן, איז דאס אין די אומשטענדן פון יענער צייט געווען א גרויע פראזע. גאנץ פשוט, איך האב געהאט דערצו די פאסיגע באדינגונגען. איר ווייסט אז כ׳האב אין קרעמעניץ א באזונדער הויז, דערווייטערט פון צענטר, ארום דעם הויז איז געווען א גארטן, עס האבן זיך נאר באדארפט געפינען די מענשן וועלכע וואלטן געוואלט אויסנוצן די בעלעגענהייט זיך צו ראטעווען. אט האב איך פארגעלעגט לידיא בילענקא, מיינע א שול חברטע, זי זאל קומען צו מיר זיך באהאלטן מיט אירע עלטערן, זיי האבן אבער קאטעגאריש זיך אנטזאגט.

מיר האבן בעהאלפן אין דער זאך הערלא מאראצ׳ינסקי, וועלכע האט צו מיר געבראכט עטליכע פערזאן, אויך יאנקא נײמאן און הערלא באדאקעוויטש, יעצט די פרוי פון ד"ר לאנדעסבערג. אין משך פון א האלב יאר האט זי בעשפייזט די גאנצע גרופע פון די באהאלטענע. א באזונדערע הילף איז מיר בעגעבן געווארן דורך מאריסיא, וועלכא האט דאן געארבייט אין דעם קאפע-הויז פון די מערקן. זי האט אויף זיך געשלעפט דעם שווערן עול צוזאמען מיט מיר. איך מיין אז בא אזעלכע באדינגונגען וואלט יעדער איינציגער געקענט זיין א העלד. דערצו דארף מען נאך צוגעבן אז אין פארלויף פון דער גאנצער צייט בין איך געזעסן אהן אניאוינקובא באשעפטיקונג, ווייל כ׳האב ניט געוואלט מיטארבייטן מיט די דייטשן...."

"איך וואוין מיט מיין טאכטער אין דזירדזשאנאוו שוין צוואנציג יאר. ביידע ארבייטן מיר. די טאכטער מיינע ארבייט פון 15 יאר.מיר לעבן ניט אין לוקסוס, און שלאגן זיך הורך וואו ס׳איז. מיר האבן געהאט אויך שלעכטע צייטן ווען שפייז איז ניט געווען צום זאט און איך קיין קלייד זיך אנצוטוהן. יעצט איז אונז פיעל לייכטער. עס האט מיר אביסל געהאלפן טובה קאפלאן (טובה סעפער, די אויבנדערמאנטע, וועלכע איז יעצט אין אמעריקא, רעדאקציע). זי שיקט מיר פון צייט צו צייט פעקלאך מיט קליידונג. איך ווייס אז ווען זי וואלט געקאנט וואלט זי געטאן מער. איך וויל זי ניט אויסנוצן, באזונדערס ווען כ׳האב ניט די מעגלעכקייט איהר דערפאר אפדאנקן.

ווי איהר זעהט, בין איך געבליבן דיזעלבע פלאפלערן ווי אין שולע. עס וועט מיר זיין זייער איינגענומען אנהאלטן קאנטאקט מיט אייך און מיט די קרעמעניצער, א קאנטאקט דורך קארעספאנדענץ,ווייל אויף אנאנדער אופן קלעקן ניט קיין מיטלען".

און אט איז א אויסצוג פון סאראסאוואס צוריסן בריוו פון דעם 2.12.66 .

"איך דאנק אייך און דעם פאראיין פון קרעמעניצער פאר דער מחנה וועלכע איהר האט מיר געשיקט. אויך דאנק איך פאר דעם קארטל און פארן צוגעזאגטן "פנקס קרעמעניץ", כאטש איך וועל אים ניט קענען לייענען. דערפאר אבער וועל איך קענען קוקן אויף די בילדער פון די מענשן או נאטור פון קרעמעניץ. איך בעט אייך זער מיר שרייבן מער וועגן די קרעמעניצער און זייערע נעמען. מיין בילד וועל איך שיקן א צווייט מאל, ווייל איך פאטאגראפיר זיך נאר ווען איך דארף ארויסנעמען א לעגיטימאציע, און דאס בעשעט איינמאל אין פינף יאר.

אין וואס באשטייט די טעטיגקייט פון קרעמעניצער פאראיין? צו באגרעניצט איר זיך נאר מיט א חודש אפצאל אדער איר טוט עפיס נאך? צו וואוינען אלע קרעמעניצער אין

איין אומגעגנד אדער זיי זענען פארשפרייט איבערן גאנצן לאנד. צייט די מלחמה האט זיך געענדיגט האב איך באגעגנט נאר צוויי קרעמעניצער וואס זענען געקומען קיין דזירזשאנאוו. דא בין איך די איינציגע קרעמעניצער. איך דאנק אייך ווידער פאר געדענקען מיך און איך בעט גרוסן אלע קרעמעניצער".

דאס זענען דערווייל די בריוו פון סאראסאווא, זיי רעדן פאר זיך און ווער עס לייענט זעט פאר זיך א מענש מיט א פיינער נשמה, באשיידן, וועלכער זעט אין רעטונגס-טאט א זעלבסט-פארשטענדליכע זאך. עס איז דארום נאטירליך, וואס דוקא זי האט זיך אונטערגענומען ראטעווען די גרופע יידן,טראץ דער גרויסער סכנה וואס איז איר פארגעשטאנען. אויב עס וואלט נאר מעגליך געווען וואלטן מיר באדארפט זארגן, דאס זי זאל אונז באזוכן אין ישראל און זיך באגעגנען מיט די קרעמעניצער. מיר וועלן פארזעצן אונזער פארבינדונג מיט איהר, זען העלפן איר און אויך זארגן דערפאר עס זאל איר געגעבן ווערן דורך "יד ושם" די אויסצייכנונג וואס ווערט געגעבן די חסידי אומות העולם.

כבוד און דאנקבארקייט דריקן אויס דער פרוי טאראסאווא אלע אונזערע לאנדסלייט.

י. רובל

* * *

א באזוך אין קרעמעניץ , זומער 1966

זאל קומען אל זייער בייז פאר דיר,
און טו צו זיי אזוי ווי דו האסט
צו מיר געטאן.

(איכה א׳, פסוק כ"ב)

טייערע פריינד.

בעת מיין באזוך אין ישראל האב איך איינטייל גענומען אין דער יערליכער אזכרה צו די קדושים פון קרעמעניץ. איך האב אייך דאן פארשפראכן צו באשרייבן די שטאט אונזערע, ווי זי זעהט אויס יעצט, אויב איך וועל זי באזוכן.

יעצט קום איך מיין פארשפרוך ערפילן. יולי 1966 האב איך די שטאט אונזערע באזוכט.

צוערשט ווארף איך א בליק אויף די בערג ארום. זיי ווייזן זיך מיר אויס פיעל נידריגער, ווי געווען. מעגליך דערפאר וואס פון דער "באנע", "צ׳ערצ׳א" און "קרעססאווא" זענען אראפגענומען

געוואָרן די ציילעמער, אדער אפשר האט דא געווירקט דער מרחק פון צייט. אבער דאָך איז דאָרט אויבן פארבליבן פיעל וואס איז אמאל געווען. אבער דאס קען מען ליידער ניט זאָגן,ווען מען ווענדעט דעם בליק אראפּ, צו לינקס, רעכטס און אקעגן. צו דעם איז גאר שווער זיך צוגעוואוינע

מיר ווענדן אנפאנגען פון דער שיראקא גאס, אט דעם צענטער פון לעבן פון אונזער שטאָט. געגן מיר איז דער פלאץ געבן מאנאסטיר, דער פלאץ וועלכן די אלטע קרעמעניצער איינוואוינער געדענקן אונטערן נאמען "שימעלע פאסטוכ׳ס פלאץ". אהער פלעגן אלע יאר קומען וואנדערנדע צירקן, אדער לונא-פארקן און אויפשטעלן זייערע געצעלטן. דער פלאץ איז פארבויעט מיט דריי-שטאָקיגע הייזער אין וועלכע עס וואוינען מיר גאר אונבאקאנטע מענשן. די קליינע הייזקעלאך פון די בעל-עגלה׳ס, וועלכע האבן זיך דארט געצויגן ביזן פאטיק זענען פארשוואונדן פון דאָרט. ביז דער פאסט איז פארבליבן נאר מאלאדונס הויז. די פאסט איז ווי געוועזן. אין הויף פון רב ראפאפּאָרט זענען פארשיעדענע אמטן. דאס הויז פון טאבאק איז געבליבן שטעהן. פון דאן ביז דעם געסעלע, וואס האט געפירט צו דער אלטער באד זענען ניט פאראן קיין וואוינונגס-הייזער.אנשטאט דעם שטעט דא איין גרויס דריי-שטאקיג הויז אין וועלכן עס געפינט זיך א רעסטאראן און געוועלבער.

אויפן אראפגאנג צו דער אלטער באד, וואו עס האבן דורות לאנג זיך געפונען די הייזער פון די קצבים און אויף דער דערנעבנדיגער גאס "נאוואליע" אויך דאס הויז פון דעם פאטער פון שרייבערן פון די שורות, הירש פעסיס און ברודער צוזאמען מיט אנדערע, איז א פוסטקייט. קיין הויז איז דאָרט ניט געבליבן.

ווייטער פון דאָרט, אויף דער שיראקא, שטעט בן ציון גארינשטיינס הויז.אין קעלער פון דעם הויז פארקויפט מען קוואס. אבער דאס האט גאר ווינציג צו טאן מיט משה שיינקערס (מילשטיין) קוואס. נאך דעם הויז ציט זיך א רייה פון נייע הייזער ביז דעם געוועזענעם האטעל פון משה מלמד. עס פיהרט זיך נאך אויך יעצט דאָרט א האטעל. פון אונטן איז א פאטאגראפיע און א שוסטער קאאפעראטיוו. אויפן פלאץ פון טראכטענבערגס איינפאר-הויז האט מען אויסגעבויט א נייעם קינא. דער נייער מארק פינקציאנירט ניט יעצט.

אין ווייטערדיגן לויף פון דער גאס ביז דעם פלאץ,וואו עס איז אמאל בעשטאנען גינדעסעס דעם אפטייקערס הויז ציהען זיך קליינע געוועלבער.

אויפן פלאץ פון גינדעסעס הויז און די הייזער אין געסעל פון די איזוואזטשיקעס האט מען פארזייעט גראז, אינמיטן פון דעם שטעט א דענקמאל לעבינען און א לוח מיט די פאטאגראפיעס פון אויסגעצייכנטע ארבייטער.

מיר דערנעהנטערן זיך צום ארט וואו עס פלעגט דורכשניידן די שיראקא א געוואלדיגער שטראָם פון די בערג, בשעת א שלאקס רעגן. און איך דערמאן זיך, ווי מיר פלעגן זיך ווילן בשעתן איבערגעהן דעם פאטעק בארוזים (ווען ער איז שוין שטילער געווען, אנדערש וואלט ער מיטגעשלעפּט) אדער מיט דער הילף פון א פאיעטאן. די פאיעטאנען און זייערע אינהאבער זענען שוין ניטא. אבער דער פאטעק רינט זיך בשעת רעגענס פונקט ווי פריהער...

די אפטייק פון סקאצ׳ינסקי , פיהרט זיך ווי פריהער. אין געוועלב פון בראווער פארקויפט מען אויך יעצט מאנופאקטור. דער "סאבאר" זעהט אויס נעבעכדיג און איז פארלאזט. מעגליך דערניאר, וואס מען האט פון אים אויסגעטאן די שטאלצע ציילעמער און אויך דערפאר וואס די צאל באזוכער איז

גאר א קליינע. פון "סאבאר" ביז דעם געסעל וואס פירט צו דער "נייער באד" איז אויסגעבויס געווארן א לאנגער בנין מיט קלייסן פון פארשידענע מינים.

די נייע באד פונקציאנירט ביז יעצט און באדיענט די איינוואוינער פון שטאט.

מיר גהען ווייטער מיט דער זייט פון שיראקא. פון אלע הייזער וועלכע זענען דארט געשטאנען זענען געבליבן בלויז די הייזער פון ד"ר לאנדעסבערג און שאפאוואל.

דער זאל "אינטימני" איז געשלאסן. דאס הויז פון ד"ר שיינבערג איז ניטא. די געביידע פון קינא "זוויעזדא" דיענט פאר אמטן. דאס הויז פון מאשקע מארגוליספס עלטערן עקזיסטירט ניט. דאבעגן שטעט ווי פריהער דאס הויז פון גולדרינגן.

מיר גהען יעצט איבער אויף דער צווייטער זייט פון גאס.אין דעם הויז, ווי עס איז געווען די קראנקען-קאסע, איז יעצט א שולע פאר מוזיק. די הייזער פון די פרידמאנס, געלעראנס, פוקס, שטערן און אנדערע זענען געבליבן אן ענדערונג. אין דעם האטעל "באנא" געפינט זיך יעצט א שניידער קאאפעראטיוו. קוטשערס הויז ווי אויך באראנ׳ס זיינען שטעהן געבליבן. דער קאסציאל איז פארנאכלעסיגט און פארלאזט, ער איז גענצליך געשלאסן. זיגעלבוים-שיפריסעס הויז דיענט פאר פארשידענע אמטן. אויך דער האטעל "פאסאז׳" פון די קאנער׳ס עקזיסטירט און דינט אלס א האטעל.

אויף דער מיאדאווא גאס, וועלכע האט געפירט צום אלטן מארק, זענען נעלם געווארן אלע הייזער, חוץ די צוויי מויערן פון ווייסבערג און סוכידאלער. עס ציהן זיך אויף דעם ארט רחבחדיגע גראזן מיט בוימער.

פון דארט בין איך ווידער ארויף אויף דער שעראקא דורכן געסל, וואו עס שטעהן נאך עד היום די הייזער אין וועלכע עס האבן געוואוינט וויינער און טעפער, נעבן דער קלייט פון די ברודער לאנדעסבערג.

אויף דער צ׳אצקי גאס געפינען זיך ניט מער די הייזער פון באקימער, ניט דאס געשעפט פון קלורפיין און ניט דאס הויז וואו די אקושארן גודוויץ האט געוואוינט. עס איז נאר געבליבן דער צייטונג קיאוסק פון בארבאס. מען פארקויפט דארט אויך אצינד צייטונגן אבער אן בארבאסן...
עס איז שטעהן געבליבן דאס הויז פון שניידער וואו מען באקט אויך יעצט פיראזשנעס.

אנהויבענדיג פון שניידער׳ס בעקעריי ביז דער "פאזשארנע" ציהט זיך א שטח פון גראזן און בוימער, וואס פארדעקן דאס ארט וואו עס איז געווען די גאסן לעווינזאן, קראוויעצקא, בארנאיא און די דערבייגע געסלאך.

געבליבן שטעהן אויף דעם גאנצן שטח זענען נאר דער קינא "רענעסאנס". דער "בראנד האטעל" דאס הויז פון פרישבערג, דאס הויז ווי ראצ׳ינער דער מאגיסטראט אין וועלכן עס איז יעצט א קינדער-גארטן. אין פארלויף פון א לענגערער צייט האב איך ניט געקענט באזוכן דעם שטח, וואס איז אזוי שטהן מיט זיינע קוויטן און בוימער פארן אויג פון א פרעמדן, אבער איז אזוי שרעקליך אין די אויגן פון א קרעמעניצער, דערמאנענדיג איהם די גרויסע טראגעדיע וואס דא האט זיך אפגעשפילט.

אין דעם גרויסן פארק איז אויך געבליבן שטעהן משה זילבערגס הויז, יעצט איז דארט א ביבליאטעק. פון פאפארעס הויז ביז דעם הויז פון יוסף סעגאל (דירעקטארסקאיא) ציהט זיך א שורה פון הויכע בוימער, וואס שליסט מיט זיך דעם פארק, וואס איז פאר אונז א בית הקברות.

אויף דעם ארט ווי עס איז געשטאנען די גרויסע שול איז אויסגעבויט געווארן א קולטור הויז. דאס הארץ מיינס האט מיר ניט דערלויבט אהין אריינגיין. שטעהנדיג דערנעבן האב איך זיך דערמאנט אין די שבתים און ימים-טובים, ווען דער טאטע מיינער פלעגט מיך אהין מיטברענגען.

דער אידישער שפיטאל איז ניטא. אויף זיין פלאץ שטעהן נייע וואוין הייזער. אין איינעם פון זיי וואוינט יעצט אולה ויסבראט, די טאכטער פון דעם אייער סוחר.

נאך דער "פאזשארנע" ציהן זיך ווידער בוימער און נאך זיי דאס הויז פון קאזיאנע רב באראן, דער הויף פון בעזנאסקא און דער מאנאסטיר.

אויף דער דירעקטארסקא גאס זענען געבליבן די הייזער פון ד"ר ליטוואק, דער הויף פון שומסקין, אין וועלכן עס איז יעצט א אינטערנאט פאר סטודענטן וואס לערנען אין ליציאום, און אויך די פאלקס שולע, ווי איך האב געלערנט.

איך בין אויך אפגעטרעטן צו זעהן דעם "דיפלאוואוי דוואר". איך האב געזוכט אים דעם געוועזענעם הויז פון פרידה און דבורה שניידער, דאס וואס איך וועל מער קיינמאל ניט געפונען. אלעס זעהט אויס אזוי פרעמד און משונהדיג. די שטובר דא זענען אלע אויף זייער פלאץ, אבער די מענשן זענען ווילד-פרעמדע .

איך בין נאכער ארויסגעגאנגען צום בית-עולם אונזערן. עד איז פארלאזט, קיינער קוקט ניט אהין. די מצבות זענען געבויגן ביז דר ערד. אזוי ווי זיי אויך וואלטן געוואלט צוזאמען מיט די מתים, וואס אונטער זיי זיינן באדעקט מיט דער ערד.

די ביידע ראגאטקעס און די געפעלאך ארום זיי וואס ציהן זיך צו די בערג זענען געבליבן אלע ווי פריהער.

איך האב זיך אוועקגעזעצט אויף די טרעפלעך פון מיין חברתה רימה עפעלבוים'ס הויז. קיינע האט מיר די טיר ניט געעפנט, קיינער איז ניט ארויסגעקומען מיר באגעגנען...

אנטשולדיגט מיר ברודער, אויב מיין סטיל איז ניט אין ארדנונג און מיין האנדשריפט איז ניט קלאר, איר פארשטעהט מסתמא, ווי שווער אס איז מיר צו שרייבן אויף דער אזוי אנגעווייטיגטער טעמע.

מיינע הארציגסטע גרוסן צו אלע
קרעמעניצער ברודער באשר הם שם.

ווארשה, 16.8.66 רבקה פעסיס

פארבינדונג מיט אונזערע לאנדסלייט אין אויסלאנד

אין אונזער טעטיקייט,צו פאראייביגן דעם זכר פון אונזער שטאט, פארנעמט א גרויסן פלאץ דער קאנטאקט מיט די קרעמעניצער אין אויסלאנד.

מיט אונזערע ברידער אין ארגענטינא איז די פארבינדונג דורך מרדכי כ"ץ, מיט די ברידער אין אמעריקא, דורך יצחק וואקמאן אין ניו-יורק, נחום ווישנער אין שיקאגא, און דורך מאקס דעסער אין קאנאדע. אויך זענען מיר פארבונדן מיט געלערנטע אין איטאליע. אין די בריוו פון זיי אלעמען ווערן אויסגעדרוקט דער צער פון חורבן און די געטריישאפט צו אונזער בשותפותדיגער אויפגאבע.

א ר ג ע נ ט י נ ע

אונזער לאנדסמאן מרדכי כ"ץ פון בוענאס-איירעס האט באזוכט מאנטעווידעא יאנואר-פעברואר היי יאר - צוזאמען מיט זיין פרוי ציפע. און איז זעהר ווארעם אויפגענומען געווארן דארט דורך די קרעמעניצער לאנדסלייט: די באלטערס, אליעזר קראנץ, גארעליקאוו. באזונדערס באטאנט דער חבר כ"ץ - אין זיין בריוו צו אונז - די ווארימע געפילן פון גארעליקאוו צו קרעמעניץ און רופט אים "א אמתע קרעמעניצער נשמה". אלע קרעמעניצער אין אורוגוואי האבן געבעטן דעם חבר כ"ץ איבערגעבן א הערצליכן גרוס זייערע ברידער קרעמעניצער אין ישראל.

אין דער טעגליכער צייטונג "היינט", וואס דערשיינט אין מאנטעווידעא לייענען מיר א נאטיץ, געווידמעט דעם באזוך פון מרדכי כ"ץ וועגן זיין טעטיקייט אויפן געביט פון מוזיק און געזאנג, אלס גענעראל סעקרעטאר פון חזנים פארבאנד אין בוענאס-איירעס. דער חבר כ"ץ איז א חזן און קאמפאזיטאר, און לעצטנס האט ער ארויסגעגעבן א לאנג פלעי פלאט מיט לידער פאר כאר און פיאנא. איינע פון די ליעדער איז געווידמעט קרעמעניץ. "די אידישע צייטונג" אין בוענאס איירעס שרייבט אז כץ איז גוט באקאנט אין דער יידישער געזעלשאפט מיט זיינע אויפטריטן אין די יידישע אינסטיטוציעס און די יידישע ראדיא-שעהן.

דאס ליעד איז אויך ערשינען אין "קרעמעניץ יזכור בוך" אין בוענאס-איירעס אונטערן נאמען "מאמע שטאט" (זייט 334). אזעלכע פלאטעס וועט מען אין גיכן קענען באקומען אין אונזער פאראיין אין ת"א.

צו ענדע מערץ וועלן קומען אויף א באזוך קיין ישראל טיכטיגע מיטגליעדער פון קרעמעניצער פאראיין אין בוענאס-איירעס: ישראל רויך מיט זיין פרוי רבקה, איהר שוועסטער אסתר מיט איר מאן יצחק שפאק. ווען דערדאזיגער העפט וועט ערשינען, וועלן זיי שוין זיין צווישן אונז און מיר זאגן זיי א הארציגן ברוך הבא!

אין א יידישער טעגליכער צייטונג אין בוענאס-איירעס איז פארעפענטליך געווארן א ווארימער נעקראלאג פון דעם קרעמעניצער לאנדסלייט פאראיין דארט צום טויט פון נסע שטערן ז"ל.

באגעגענישן מיט קרעמעניצער פון אויסלאנד

ווען מיר זענען צוגעטראטן צו פארווירקליכן דעם געדאנק פון אויפשטעלן א דענקמאל דער שטאט אונזערער אין פארם פון דער לעווינזאן ביבליאטעק, האבן מיר באטאנט, אז דאס פלאץ אין תל-אביב וועט דיענען אלס באגעגעניש-פונקט פאר די קרעמעניצער. באזונדערס האבן מיר אנגעוויזן דערויף, אז די קרעמעניצער וועלכע וועלן קומען אויף א באזוך אין ישראל, וועלן דארט געפינען א אפקלאנג פון דער היים און אזוי ארום וועט דאס האטש אין א טייל פארבייטן די אויסגעבענקטע שטאט אונזערע. און פאקטיש, די אלע געסט וועלכע באזוכן אונז פון מאל צו מאל ווערן שטארק באאיינפלוסט דורכן פלאץ און באגעגניש און דרוקן דאס אויס אין זייערע רייד אויפן ארט, ווי אויך אין זייערע בריעוו וואס קומען נאכהער אן אזוי איז געווען אויך מיט המרה זיגעלבוים פון פאריז, מיט זינה פעלדמאן פוןווארשע, מיט פראניא פרישבערג פון פאריז, מיט פייגע רויטבלא קאמינסקי און איר מאן פון ארגענטינע, העלענא גון-וויינשטיין מיט איהר מאן און מיט ד"ר לעא בערנסאן, אלא דריי פון ניו-יורק, מיט מוניע גינדעס פון מאסקווע, מיט קאמענשיין פון בוענאס-איירעס. אלע די אויבנדערמאנטע האבן אונז באזוכט היי יאר.

נחום ווישנער, שיקאגא – א 80-ער

די קרעמעניצער לאנדסלייט אין ישראל באגריסן אונזער חשובן לאנדסמאן נחום ווישנער אין שיקאגא, צו זיין 80 יעריקן געבורטסטאג און וואונשן איט מיט זיין פרוי רחל נאך פיעל יארן מיט געזונט און נחת פון קינדער.

נחום ווישנער איז אונזערער א וועטעראן, וועלכער האט פארלאזט קרעמעניץ צוריק מיט 63 יאר. טיף אין הארצן טראגט ער א וועלט מיט זכרונות פון יענער צייט. מיט זיין איניציאטיוו און פארמיטלונג האט דער "קרעמעניצער און בערעזיצער לאנדסלייט פאראיין" אין שיקאגא בעשטיצט די לעווינזאן ביבליאטעק מיט א בעדייטענדער סומע.

מ. גאלדענבערג

פ א ר ש י ד ע נ ע ס

דער יערליכער חנוכה אוונד

אויך היי יאר, ווי אלעמאל, האבן מיר אין תל-אביב אין "דן" זאל איינגעארדענט א חנוכה אוונד. עס האבן זיך באטייליגט אין אים מער ווי הונדערט פופציג קרעמעניצער.פיעל פון די לאנדסלייט האבן מיט זיך געבראכט זייערע קינדער און אפילו אייניקלאך.

צווישן די אנוועזענדע האבן זיך אויך געפונען בעסט פון ניו-יורק: די פרוי העלענא גון (ווייבשטיין) מים איר מאן (איר ווארעמע ליד געווידמעט קרעמעניץ חתמעט דעם "פנקס קרעמעניץ").

עס האט דארט געהערשט א ווארימע און היימישע אטמאספער און די חברים האבן זיך געפרייט אויף גאר אנ׳אמתן אופן.

דער פראגראם פון אוונט איז באריכערט געווארן דורך דעם געלונגענעם אויפטריט פון יהודה (חוליר) קאופמאן (דעקלאמאציע און געזאנג).

ווי גרויס די צופרידענהייט פון די אנוועזענדע איפן אוונט חברים איז געווען, האט מען געקאנט זען פון זייער התלהבות ביזן סוף פון אוונט און אויך פון די אפקלאנגען וועגן איהם, וועלכע דערגרייכן צו אונז ביז יעצט.

מיר האפן אז חוץ די אלע חברים וועלכע האבן דעם חנוכה מיט אונז פארוויילט וועלן איבעראיאר זיך משתתף זיין אויך די, וואס זענען דאסמאל אפוועזענד געווען.

בילדער אויסשטעלונג פון לאנדסמאן משה קאגאן

דער מאלער משה קאגאן, חבר פון קבוץ שמיר, וועלכער האט פיעל מיטגעהאלפן צו דער קונסטלערישער זייט פון "פנקס קרמניץ", האט איינגעארדענט אין חיפה היי יאר א אויסשטעלונג פון זיינע 25 בילדער אין הייל פארב און 10 צייכנונגען.

קאגאן מאלט דער עיקר פייזאזש׳ן. ער פארנעמט א אנגעזעהנעם פלאץ צווישן די מאלער פון די קיבוצים ווי אויך אין מאלער פאראיין בכלל.

קרעמעניצער אין חיפה האבן די אויסשטעלונג באזוכט צוגלייך מיט די פיעלע אנדערע באזוכער.

מיר וואונשן אונזער לאנדסמאן קאגאן ערפאלג אין זיין ווייטערדיגער שאפונג.

אלעזר (לאזער) בריק, אונזער וועטעראן לאנדסמאן, האט די טעג אויסגעגעבן זיין דריטעס אייניקל, א מילימער פליהער. די חתונה איז איינגעארדענט געווארן אין קיבוץ שדות-ים, וואו דאס אייניקל און די עלטערן זיינע זענען מיטגלידער. צווישן די הונדערטער געסט זענען אויך דארט אנוועזענד געווען אייניגע קרעמעניצער. מיר וואונשן דעם חבר לאזער בריק אריכות ימים און פיעל נחת.

אוקל קווייטל . צווישן די ניי-אנגעקומענע עולים געפונט זיך אונזער לאנדסמאן אוקל קווייטל מיט זיין משפחה. אין די יארן פון נאך דעם קריג האט זיך קווייטל באשעפטיגט מיט איבערפיר יידישע פליטים, וועלכע זענען טראנספארטירט געווארן קיין ישראל.

מיר וואונשן אים ערפאלג אין זיין איינארדנונג זיך אין דער נייער היים.

דער ספר זכרון פון קרעמעניצער קדושים

אין ריב"ל-ביבליאטעק, תל-אביב, געפונט זיך אין א ספעציעלן שראנק דער "ספר הזכרון פון די קרעמעניצער קדושים", מיט נעמען פון אומגעקומענע וועלכע זענען פערצייכנט געווארן דורך זייערע קרובים פון ישראל און פון אויסלאנד, אויף פארמעס, אין סת"ם-כתב, א דף פאר יעד משפחה. ביז יעצט זענען פערצייכענט געווארן 36 משפחות, און מיר גיבען דא די רשימה פון חברים וועלכע האבען שוין פערצייכענט זייער משפחה. די כוונה איז אז אלע קרעמעניצער זאלען פערצייכענען אין ספר הזכרון זייערע אומגעקומענע קרובים, אזוי ארום אז דער ספר זאל ענטהאלטי די נעמען פון אלע קרעמעניצער אומגעקומענע. צו קיין מצבה האבען זיי ניט זוכה געווען, זא זאלען זיי לפחות זיין פערצייכענט אין דעם "ספר הזכרון".

די לאנדסלייט וועלכע האבען עס נאך ניט געטון, ווערן אויפגעפאדערט צו טון עס. דורך א שריפטליכער ווענדונג צום ועד פון יוצאי קרעמעניץ (תל-אביב, זכרון-יעקב 8) . דער אבצאהל איז 25 ל"י, צו דעקען די הוצאות (פארמעס, דער "סופר" און אנדערע) .

די אויבענדערמאנטע רשימה - זע זייט 16

קרעמעניצער
לאנדסלייט
שטימע
אין ישראל און אויסלאנד